Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 295 (11793) | 1981 чылдың декабрь 23, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Чаа сорулгаларның деңнелинче

Бистиң республиканың ажылчы чоннарының амыдыралынга бир улуг чугула болуушкун — Тываның профэвилелдериниң XVI область конференциязы даарта Кызыл хоорайга ажыттынар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарынга дүүштүр адырлар аайы-биле республикада профэвилелдер организацияларының ажыл-чорудулгазын оларның 111 муң ажыг кежигүннерин төлээлээн делегаттар конференцияга бедик негелдениң база принципиалдыг чоруктуң байдалы-биле анализтевишаан, кол кичээнгейни шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, моон соңгааргы сорулгаларже угландырарлар. Партия организацияларының удуртулгазы-биле отчёттуг үениң дургузунда республиканың профэвилелдери организас талазы-биле быжыккан, оларның саны өскен. Үлетпүр бүдүрүлгелерде, тудугда, кодээ ажыл-агыйда болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа бүгү адырларында профэвилелдериниң 1158 хире эге организациялары бар.

Профэвилел организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга болгаш конференциязынга оларның аажок хөй нуруузу бүдүрлгени болгаш социалистиг чарышты организастаар, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезин комплекстиг чорудар талазы-биле улам тодаргай ажыл-херекти чорудуп турарын сеткил ханыышкын-биле демдеглээн. Ылаңгыя СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Хемчик», «Кызыл тараачын» совхозтарда, «Тыва кобальт» комбинатта, Тываның электри четкилеринде, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинде болгаш өске-даа черлерде хөй-хөй профэвилел комитеттери коллективтерге бүгү ажыл-херекти организастап башкарарынга партия организацияларының дайынчы дузалакчызы болуп турар.

Ындыг профэвилел организациялары сан-даа база организас-даа талазы-биле өзүп быжыгып, коллективте ажылчын-ишчилерниң күжүн планныг даалгаларны, социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче мергежилдиг организастап, идей-кижизидилгелиг ажылды бедик деңнелге тургузуп шыдааннар. Чижээ, СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозта ажылчын комитеди социалистиг чарышты ажылчыннар ортузунга дээштиг, үре-түңнелдиг организастаанындан бо ажыл-агый күрүнеге эът, сүт, дүк садарының чыл планын ноябрь бирде-ле ажыр күүсеткен. Оон аңгыда ниитизи-биле бо совхозта күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң сагылга-чурумунуң деңнели база бедик.

Бистиң партиявыс профэвилелдерин бодунуң идегелдиг дузалакчызы кылдыр санавышаан, оларның мурнунга улуг, харыысалгалыг сорулгаларны салып келген болгаш салып-даа турар. СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Профэвилелдер организацияларының сорулгалары болгаш эргелери аажок калбак. Олар ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын камгалаар дугайында сагыш салыр, ажыл-агый, социал болгаш культура айтырыгларын шиитпирлээринге киржип, социалистиг чарышты база чаартыкчы болгаш чогаадыкчы чорукту калбартырынга хөй чүүлдерни кылып турарлар».

Бир эвес маңаа холбаштыр алыр болза, бисте профэвилелдериниң чамдык эге организацияларының болгаш комитеттериниң инициативазы ам-даа кошкак болгаш ССРЭ Конституциязында оларга тывыскан калбак эргелерни четче ажыглавайн турарлар. Оларның чамдыктары, ылаңгыя коллективтиг керээлерни боттандырарының, күш-ажыл камгалалының, ажылчы чоннарның амыдырал-чуртталгазының, күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң сагылга-чурумун быжыглаарының айтырыгларынче чогуур кичээнгейни салбайн турарлар. Оон аңгыда хөй-хөй профэвилел комитеттери социалистиг чарышты ёзу барымдаалап организастап, ооң киржикчилериниң күжениишкинин планнар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүсединче угландырбайн турар.

Чижээ, «Ленинчи орук» совхоз мал продуктуларын садар планының чаңгызын-даа күүсетпээн. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Сүт-Хөл», «Октябрь 30 чылы», «Бурунгаар» совхозтар күрүнеге эът, сүт садарынга хожудап турар. Оон аңгыда «Тыва даг-дүгү» комбинат, Туранның, Шуурмактың ыяш белеткээр пунктулары, хөй-хөй тудуг организациялары, Үстүү-Енисейниң балык заводу, Чадаананың райүлетпүр комбинады болгаш өске-даа коллективтер план күүсединге улуг хожудаашкынныг. Үстүнде адаттынган коллективтерде профэвилел организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга болгаш конференцияларынга ооң бир кол чылдагааны оларда профкомнар бүдүрүлге айтырыгларын шиитпирлээринге, социалистиг чарышты болгаш күш-ажылды организастаарынга дээштиг салдар чедирбейн турар дээрзиниң дугайында чидиг шүгүмчүлелдерниң болганы таварылга эвес.

Ооң-биле кады профэвилелдериниң чамдык райкомнарының, хоорклмнарының болгаш адырлар аайы-биле обкомнарының ажыл-чорудулгазында бедик ажыл-херекчи чорук ам-даа чогуур негелдеге четпес. Ылаңгыя медицина база чурт үлетпүрүнүң база коммунал ажыл-агый бүдүрүлгелериниң ажылдакчыларының профэвилел обкомнары болгаш өске-даа комитеттер боттарының президиумнарынга, пленумнарынга шиитпирлерни хүлээп ап турза-даа, оларның күүселдезин четпес организастап, коллективтерде местькомнарга практиктиг дузаны кошкак көргүзүп турар.

Тываның профэвилелдериниң даарта ажыттынар XVI область конференциязынга ол-даа база өске-даа айтырыгларның дугайын болгаш ниитизи-биле отчеттуг үениң дургузунда оларның чорудуп келген ажыл-чорудулгазын бүгү талалыг принципиалдыг, партийжи ёзу-биле анализтеп, сайгарып көөр болгаш моон соңгааргы сорулгаларны тодарадыр. Профэвилел организациялары боттарының бүгү ажылын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринде, эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарында бедик негелделерге дүүштүр тургуспушаан, дайынчы арга-шинээзин улам бедидер, боттарының ажыл-чорудулгазының стилин болгаш арга-методун улам сайзыраңгайжыдар хүлээлгелиглер. Он бирги беш чылдың планнарын күүсединче ажылчы чоннарның күжүн мобилизастаар, ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбартыр талазы-биле күш-ажылчы коллективтерге республиканың профэвилел организациялары тодаргай, организакчы болгаш кижизидикчи ажылды күштелдирер дээрзинге чигзиниг турбас.

ЧЫЛ ПЛАНЫН БУРУН КҮҮСЕДИИЛИ

САКМАНЧЫЛАРНЫ АЪТКАРГАН

«Хемчик» совхозта хойжу ийи бригада бар. Оларның кыштаглаашкынче киргени багай эвес. Бригадир Шагдыр-оол Ховалыгның бригадазынче 25, Хирлигбей Сарыгларның бригадазынче 30 сакманчы аъттаныпкан. Сакманчыларга, дузалакчы хойжуларга чылыг, арыг-силиг өрээлдерни белеткеп кылган.

Хойжу коданнарның ишчилери бо хүннерде хой кажааларының, хураган клеткаларының иштин улам таарымчалыг кылдыр эдип, соңгахаалгаларын чылыглап, төрүүр хойларны ажаап-карактап, оларның кулактарын дугаарлап турарлар. Хой оолдаашкынының бүдүүзүнде Дадар-оол Доңгак, Андрей Саая болгаш өскелерниң-даа ажылы багай эвес.

А. ЕВРОП.

Ак-Довурактан медээлер

ТИИЛЕКЧИЛЕР БОЛГАН

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың даг-дүгү болбаазырадыр фабриказының коллективи бо чылдың ноябрьда бүдүрүлге планын чедиишкинниг күүсеткен. Фабрика планга немей 500 ажыг тонна сорттуг даг-дүгүн берген.

Фабриканың арыглакчылары эрткен айда кызымак, чүткүлдүг ажылдаан. Ол коллективте профэвилел комитединиң хуралынга ноябрьның социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрген.

Аңаа чаржып турар цехтер коллективтериниң бирги бөлүүнден даг-дүгү рудазы үүрмектеп-сорттаар комплекс коллективин күш-ажылчы маргыжыгның тиилекчизи кылдыр санаан. Ол коллектив руда үүрмектеп-сорттаарының планын 102,5 хуу күүсеткен. Көргүзүг чамдык цехтерниинден арай куду-даа болза, эрткен айда ажыл шагы үскен, ажылдан озалдаап кижилер ында эвээш болган. Ол ышкаш социалистиг чарыштың өске-даа негелделерин багай эвес күүсеткен. Ынчангаш үүрмектеп-сорттаар комплекстиң коллективинге шилчиир Кызыл туктуг болгаш 250 рубль түңнүг шаңналды тывыспышаан, бирги черни ээлээн деп санаан.

Шилчиир вымпелдиг болгаш 75 рубль шаңналды улуг мастер С. Х. Чапзан удурткан № 4 ээлчег чаалап алган. Коллектив ноябрьда руда үүрмектеп-сорттаарының планын 112 хуу күүсеткен.

* * *

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергия цегиниң коллективи ноябрь айда 2252 муң киловатт-шак электри энергиязы ажылдап үндүрген. А эрткен он бир айларның түңнелинде ажылдап үндүрген энергия 22772 муң киловатт-шак ийикпе, азы 105,9 хуу болган. Айда боттуң хереглелинден 4 муң, а чыл эгезинден тура 157 муң киловатт-шак электри энергиязы камнаттынган.

М. ООРЖАК.

Таджик ССР. Таджиктиң девискээр-бүдүрүлге комплекизиниң составында кирип турар Таджиктиң алюминий заводу ам-даа туттунмушаан, продукциязын база берип турар. Ук завод дээрге техниканың эң чаа чүүлдери-биле дерзэн амгы үениң бүдүрүлгези болур. Ооң ажыл-чорудулгазын автоматика, электроннуг саналга машиналары башкарып турар. Ук завод Нурек ГЭС-тен кээп турар чиик өртектиг электри энергиязының дузазы-биле ажылдап турар.

Бүдүрүлгениң үндүргени «чалгынныг металл» бүрүзү күрүнениң Шынар демдээ-биле үнелеттинген.

ЧУРУКТА: шуткулга-прокат салбырының техниктиг контроль килдизиниң контролёру Елена Мавляннованың алюминийниң маркалаашкынын кылып турары.

Р. Поздняковтуң фотозу. СЭТА-ның фотохроникаазы.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ

Эн-би-си дээр америк телекомпанияга

ХАРЫЫЛАРЫ

Эн-би-си дээр америк телекомпания СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтен интервью бээрин дилээн. Эн-би-синиң айтырыгларынга Леонид Ильич Брежневтиң харыылары моон адаанда парлаттынды.

Айтырыг: Боо-чепсектерге контроль тургузар керээни чарар дугайында дугуржулгага үндезин 1982 чылда Женевада чугаалажыышкыннарга чедип алдынарының аргазы бар бе?

Харыы: Ийет, бар. Совет Эвилели ылап-ла ол дугуржулганы чедип алыр дээш чүткүл салып турар. Ынчалзажок чүвениң ужуру чүгле бистен хамаарышпас болдур ийин. Каттышкан Штаттарның бо айтырыг талазы-биле ээлеп турар туружу биче эвес ужур-дузалыг болур.

Чугаалажыышкыннарның чедиишкинниг болурунуң дүлгүүрү—деп эргениң болгаш бир дөмей айыыл чок турарының принципин ийи таланың сагыыры болур. Ол принципти үревес ужурлуг. Дугуржуп алыышкынның ийи талада бир дөмей эвес боо-чепсектиң системаларының онзагай чүүлүн барымдаалап көөр. Совет Эвилелиниң болгаш АКШ-тың географтыг байдалында ылгалдарны база чамдык өске-даа факторларны өөренип көөр ужурлуг. Деңзиниң ийи тавазы шуут-ла дең турар ужурлуг.

Болуп турар чугаалажыышкыннарның чугулазының дугайында хөйнү чугаалаан херээ чок боор: ядролуг дайынның тыптып келириниң кыжаныы бичелээри азы улгадыры оларның түңнелинден хамааржыр.

Айтырыг: 1982 чылда Рейганның болгаш Брежневтиң аразынга дээди деңнелге ужуражыышкын болурун баш удур көрүп болгаш деткип болур Силер бе? Бир эвес чөпшээрежир болзуңарза, чүге?

Харыы: Каттышкан Штаттар-биле идепкейлиг чугаалажылга дээш бис, дээди деңнелге ужуражыышкын дээш база туржуп турар бис. Бистиң партиявыстың бо чылдың февральда болган съездизинге-ле ол дугайын тодаргай чугаалаан болгай. Ам-даа болза шак-ла ындыг бодалдыг мен. Бот-бодунуң туруштарын болгаш бодалдарын эки билчип алырынга, политиктиг шыңгыы шиитпирлерни хүлээп алырынга дээди деңнелге ужуражыышкын күрүнелер аразынга харылзажылганың өске кандыг-даа хевиринден дыка ажыктыын дуржулга көргүзүп турар. Ындыг ужуражыышкынның чедиишкинниг болурунга чогуур белеткел эргежок чугула.

Айтырыг: Дайын тыптып келириниң айыылы улам улгадып, удурланыштыр туружуунуң талазынче Чөөн болгаш Барыын чүктер чылып кирип чыдарының дүвүрээзини өзүп турар дээрзи Силерге билдингир турар бе? Ол дүвүрээзинге каттыжар Силер бе?

Харыы: Каттыжар мен. Ынчалзажок айтырыгны мен болза, бир янзы тургузуп болур ийик мен. Удурланыштыр туржууушкун болбазын дээш чүнү кылыр херегил? Ынчангаш мээң харыым мындыг болур: планетаның бүгү кижилеринге кол чүве—тайбың, даартагы хүнүнге бүзүрел херек дээрзин чазактар, күрүне ажылдакчылары эчизинге чедир медереп билген турары чугула. Ынчангаш ол чорук күрүнелерниң практиктиг политиказынга боттанып сиңниккен турары оон-даа артык чугула болбайн аан. Боо-чепсектерни эндере бүдүрериниң күштелдирериниң чалбыыжын өжүрер херек. Дүшкүүрлүг чоруктуң чидиглениишкинин оожургадып, кризистиг байдалдарның айыылдыг одагларын өжүрүп, боо-чепсектерни ужур-утка чокка эндере бүдүрериниң политиказындан ойталап, күрүнелер аразынга чогумчалыг харылзааларның, бот-бодун хүндүлежириниң, бот-бодунуң хоойлу ёзугаар эрге-ажыктарын билчириниң болгаш барымдаалап көөрүнүң оруунче ээп кирер херек. Боо-чепсектерни кызыгаарлаарының болгаш кызырарының айтырыглары-биле шыңгыы, ажыл-херекчи ёзу-биле ол бүгү чүүлдерни кылыр болза, ядролуг дайындан чайлап болур.

Айтырыг: Удурланыштыр туржууушкунну күштелдирериниң кыжаавынга моондактаар төлээде, кедергей улуг күчүлүг ийи күрүнеге кандыг тодаргай базымнарны сүмелеп болур Силер?

Харыы: «Кедергей улуг күчүлүг күрүнелер» деп термин дыка-ла таарымча чок, ССРЭ-биле АКШ-ты ынчалдыр чугаалап турар дээрзин билип тур мен.

Бистиң ийи күрүнелеривистиң делегей ареназынга деңзизин барымдаалап алырга, оларның күжениишкиннер салыр бирги чергелиг чүүлү—чепсеглениишкинниң дүжүрериниң айтырыы болбайн аан. Европага ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында моон мурнунда-ла мээң сагындырып келгеним чугаалажыышкыннардан аңгыда, эң-не күчүлүг болгаш айыылдыг стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаарының болгаш кызырарының сорулгазы—хүн чурумунда бүгү дурту-биле тургустунуп турар—ону америк тала база көрүп тур боор. Чугаалажыышкыннарны дагын эгелээринге белен бис. Ам хамык ужур Вашингтонда.

Ол талазы-биле химиктиг чепсекти хорууру, ядролуг чепсекти шенээрин бүрүн болгаш бүгү-ниити хоруур дугайында айтырыглар чергелиг өске-даа чамдык кончуг чугула айтырыгларны база адап болур. Оларны шиитпирлээринге бурунгаарлаашкын хамыктың мурнунда ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың идепкейлиг ролю болгаш оларның аразынга четчир билчиишкин турда болдунар аргалыг.

Оон ыңай шуут ийи талалыг совет-америк харылзаалар дугайында. Ол харылзааларны чогумчалыг, кайызынга-даа ажыктыг кылдыр, садыгга, культурага, эртем болгаш өске-даа талаларга хөгжүдеринге өжегээр кылдынган моондактар соолгу үеде болган чок-ла тыптып кээп турар-дыр. Бир эвес ындыг моондактар чайлаттынган турар болгаш моон ыңай тыптып келбес чүве болза, бистиң чурттарывыстың улустарынга байдал оранчок эки болур ийик.

Бо дээрге, бети дээрге-ле минимум чүүлдер-дир. Ынчаарга бистиң чурттарывыстың аразынга бүзүрежилгени катап тургузарынче болгаш эки харылзааларже угланган оруктуң эгези болган туруп болур ындыг минимум делегейге ниити байдалды кадыкшыдарынга база салдарлыг болур ийик. Биске бодаарга, американнар ол айтырыгларга шоолуг сонуургал чок кылдыр бодавайн турар мен.

Айтырыг: Москваның болгаш Вашингтоннуң аразынга Барыын Германияның харылзаштырыкчы болур ролюн Силер илергей-ле деткип турар Силер. Ол роль келир үеде өзер кылдыр санаар Силер бе?

Харыы: ГФР-ниң политиказында чавырлыышкынга болгаш тайбың кады ажылдажылгага идиглиг ындыг угланыышкыннарга байыр чедирип турарывыс билдингир болгай. Чижээ, Боннга чоокта чаа мээң чорупп турганымның үезинде ол дугайында чугаа болган. Бир эвес боттарының күжениишкиннери политиктиг байдалды экижидеринче, шериг талазы-биле удурланыштыр туржууушкунну бичеледиринче угланган болур болза, Совет Эвилели өске кандыг-даа чурттуң—улуг, ортумак азы бичии-даа чурттуң—ындыг күжениишкиннерин харын боттуг ёзу-биле көөр. Ол угланыышкынга хөй чүүлдерни боттарывыс кылып турар болгаш кылырынга белен-даа бис. Ынчангаш АКШ-тың болгаш өске кандыг-даа күрүнениң чогуур хөделиишкиннерин биске билдингир, үнелээшкин-биле уткуур дээрзинге чигзиниишкиннер турбас ужурлуг. Хол туттуруу-биле бисче ак сеткилдиг сунган кымның-даа холу агаарга астына бербес.

Бир-тээ мээң интервьюм Чаа, 1982 чылдың бүдүүзүнде болуп турар болганда, бүгү американнарга чаагай чорукту, хууда аас-кежиин, тайбының болгаш база катап тайбының күзеп тур мен.

Хоорай Совединиң депутаттарының кичээнгейинге

1981 чылдың декабрь 25-те, 13 шак 30 минутада, Политиктиг чырыдылгының бажыңынга улус депутаттарының хоорай Совединиң VIII сессиязы болур. Хүн айтыры:

1. Кызыл хоорайның ажыл-агыйын 1982-86 чылдарда улам ыңай комплекстиг хөгжүдериниң программазын күүседир талазы-биле улус депутаттарының хоорай Совединиң сорулгаларының дугайында.

2. «1981-1985 чылдарда болгаш 1982 чылда хоорайның экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планының төлевилелиниң дугайында база 1981 чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планының күүселдезиниң дугайында».

Үлетпүр, тудуг, транспорт болгаш харылзаа килдизи номчукчуларга

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга камналга чурумун күштелдирерин, чурттуң байлаан ээ ёзу-биле көөрүн чугула сорулгаларның бирээзи деп айыткан болгай. Съездиге Төп Комитеттиң Отчет илеткелинде эш Л. И. Брежнев мынчаар чугаалаан: «...Экономиктиг политиканың өзээ болза...— ниитиниң байлаан ээ ёзу-биле көөрү, бисте бар чүүлдерни долу болгаш чөп ажыглап билири апарган. Экономика камналгалыг болур ужурлуг — үениң негелдези ындыг». Бо ханы уткалыг сөстер бүгү күш-ажылчы коллективтерге, совет кижи бүрүзүнге хумагалыг болурунуң чагыы-дыр. Партияның салганы бо чугула сорулганы боттандырарынга үлетпүрде, транспортта, капитал тудугда кылып чорудуп турар ажылдарны чугулалап көрүп, камналга айтырыын «Шын» солуннуң үлетпүр болгаш транспорт килдизиниң ажылының кол угланыышкыны болдурган бис. Ынчангаш «Экономика камналгалыг болур» деп рубрика солуннуң арнындан дүшпес болган. Ол рубриканың адаанга бүгү-ле курлавырларны, чиг-этти, материалдарны, ажылчын күштү, одаар чүүлдү, энергияны камныг, хумагалыг ажыглаарының темазынга хөй санныг материалдарны берген.

Ол ышкаш килдистиң ажылдакчылары бистиң бижикчилеривистиң шүгүмчүлелдиг чагааларының изи-биле чоруп, камналга айтырыгларын кодуруп, бижигилээн. Чижээ, Кызыл районнуң Чербиден Р. Очур-оолдуң чагаазында ында ыяш белеткээр пунктунуң кезип белеткээн чудуктарын ыяш дилер комбинатче үндүр сөөртүп ажыглаа [illegible] чылы-биле оваалаандыр чыттырып турарын бижээн. Чагааның изи-биле кылган рейдиден фактылар бадыткаттынган болгаш ооң соонда Одаар чүүл министерствозу, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы байдалды экижидери-биле хемчээп алган.

Соолгу үеде ол рубриканы үндүрерин улам-на системажыткан болгаш камналга темазынга бөлүк материалдарны неделяның пятница санында берип турар апарган.

Күш-ажылдың сагылга-чуруму чугула экономиктиг фактор дээрзин билир бис. СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң улус ажыл-агыйынга күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының болгаш кадрларның ажылдан үнеркирерин кызырарының дугайында доктаалынга холбаштыр бижикчилерден хөй санныг чагааларны алгылаан бис. Оларның аразында «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде хоочун тудугжу Люндуп Сыдааның редакцияга чагаазынга күш-ажылдың сагылга-чурумун экижидери дээш чуганы солун арнынга көдүрери чугула деп бижээнин хөй санныг тудугжулар, ажылчыннар деткээн. Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжулары Сат Бүрбүнүң, М. Д. Шиповаленконуң, М. В. Сафрованың, комсомолчу-аныяктар бригадаларының бригадирлери Н. Б. Оюннуң, В. Б. Борбак-оолдуң болгаш оон-даа өскелерниң чүүлдери ол чугула айтырыгга хамаарыштыр парлаттынган. Бо теманы чырыдарын килдис келир чылын уламчылаар.

Он бирги беш чылда продукцияның шынарын болгаш ажылдың ажыктыын бедидер деп сөстер улам-на ханы уткалыг, улуг ужур-дузалыг апарган. Бо айтырыг дээрге база-ла амыдыралдың, хүннүң негелдези-биле сырый холбашкан. «Шынар — кол угланыышкын» деп рубриканың адаанга «Тудуг материалдары» каттыжыышкынның, аъш-чем үлетпүр эргелелиниң заводтарының бүдүрүп турары продукцияның шынарынга эрттирип турар хөй санныг хыналдаларның, көрүлделерниң материалдарын стандарттар болгаш хемчээшкин техниказының талазы-биле күрхайгаарал лабораториязының, күрсадыг инспекциязының эргелелиниң ажылдакчылары, килдистиң корреспондентилери хөй удаа чырыдып келген.

Ажыл-ишчи коллективтерниң, бригадаларның, тус-тус кижилерниң социалистиг чарыжын чырыдары чугула тема. «Социалистиг чарыш экраны» деп арынны редакцияның килдистери ай санында үндүрүп турар. Аңаа үлетпүр азы тудуг, кодээ ажыл-агый талазы-биле доңчулалдарны, мурнуку одуругда болгаш хожудап турар бүдүрүлгелерни база илередип келген. Чарышты эки организастап, планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседип турар мурнакчыларга сөс берип, оларның ажылының дуржулгазын бижип турдувус. Хожудап турар бүдүрүлгелерниң удуртукчулары-биле интервьюларга план, хүлээлге күүселдезин хандырар дээш кандыг хемчеглерни ап турарын, четпестерниң чылдагаанын сайгарып турар. Оон аңгыда камналга темазынга материалдарны тускай рубрикалыг кылдыр киирген чарыш арнының утка-шынары улам байыткан.

Эргим номчукчу, «Социалистиг чарыш экранынга» кандыг материалдарны киирзе экил, силерниң сүмеңер кандыгыл, ол арын улам-на солун болзун дээш чүнү кылып болурул?

Автотранспорт ажылының дугайында авторлардан хөй санныг чагаалар редакцияга кээп турар. Ылаңгыя пассажирлер аргыжылгазында четпестер дугайында Чөөн-Хемчиктен, Кызыл-Мажалыктан, Ак-Довурактан болгаш өске-даа районнардан келгилээн шүгүмчүлелдиг чагааларны «Пассажирлер шүгүмчүлеп, саналдап тур» деп рубрика-биле солунга үндүрүп келген.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде капитал салыышкыннарның ажыктыын бедидериниң, тудугну тудар хуусаазын кызырарының, доостунмаан тудугларның дериг-херекселдериниң хемчээлин нормативке чедир эвээжедириниң сорулгаларын салган. Ону боттандырары-биле «Ажыглалга кирер объектилерде», «Кодээ тудугларда», «Чаа Шагаан-Арыгның тудуунда» деп рубрикаларның адаанга чуртталга бажыңнарының, автовокзалдың, теплица комбинадының, Чаа Шагаан-Арыгда, районнарда объектилерниң, школалар тудугларының дугайында материалдарны үндүрүп чырыдарын килдис системажыткан.

1982 чылда чугула өске айтырыглар-биле чергелештир кодээ тудугларны чырыдарын килдис көрүп турар. Кодээде тудуг ажылынче аныяктарны хаара тудары, тус черниң чурттакчыларындан тудугга доктаамал ажылдаар бригадаларны организастаары чугула айтырыгларның бирээзи. Ынчангаш силерниң районда, суурударда бо талазы-биле байдал кандыгыл база туттунуп турар объектилерни, тудуг ажылын дүргедедир дээш чүнү кылза экил дээр дугайында боттарыңарның санал-оналыңарны бижиириңерни дилеедивис, эргим номчукчулар.

Авторлар-биле харылзааны улам экижидерин, шүгүмчүлелдиг чагааларның улам дээштиин чедип алырын бистиң килдис планнап турар. О. Корода, Д. Чүлдүм-оол, Б. Гузик, В. Паламарчук, Н. Сомова, Н. Ульянова, К. Шактаржик, О. Мөңге-Баир, А. Доңгак, Г. Тутынина, Р. Галина, А. Данчай-оол болгаш оон-даа өскелер бистиң килдистиң ажылынга идепкейлиг киржип, боттарының арга-сүмезин берип турар.

Тууйбу бүдүрерин көвүдедир дугайында чугааны көдүрерин килдис бодап турар. Мооң мурнунда чылдарда районнарга тууйбуну ээзэш-биле-даа бол бүдүрүп, ажыл-агыйларның, чоннуң тууйбуга үүрмек херегслин (улуг тудуг объектилеринден аңгыда) холдуунда-ла боттары хандыртынып шыдап турган болгай. Ол дээрге амгы-даа үеде ажыглап болур улуг курлавыр-дыр.

«Беш чыл: айтырыглар болгаш бодалдар» деп рубриканың адаанга үлетпүр, тудуг, транспорт адырларынга кол фондуларны ажыглаарын экижидериниң, фонд эгидилгезин улгаттырарының, дериг-херекселдерниң күчүзүн долу ажыглаарының, бүдүрүлгениң эде дериириниң айтырыгларын улам ханы чырыдар сорулганы килдис салып турар.

Тувинская республиканская библиотека

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ АРНЫ

1981 чыл, декабрь. № 12 (94)

Бир бөлүктүң дуржулгазындан

ХЫНАЛДАЛАРНЫҢ ТҮҢНЕЛДИИ

Балгазын санаторийи чоннуң кадыын камгалап турар чугула эмнелге албан чери болур. Бо ажылды үре-түңнелдиг, дээштиг чорударынга партия организациязынга болгаш санаторийниң администрациязынга хайгыылчылар биче эвес дузаны чедирип турар. Ажыл-агыйжы эвес, тотчеглекчи чоруктарны илередип, чайладырынче, коллективтиң кежигүннерин социалистиг өнчүге хумагалыг чорукка кижизидеринче, аарыг улусту ажаап-тежээринге таарымчалыг байдалдарны тургузарынче улуг кичээнгейни салган.

Ол чугула ажылга улусчу контролёрлар идепкейлиг киржип, план ёзугаар рейд, хыналдаларны хөй удаа чоруткан. Бөлүктүң 13 кежигүннери шупту доктаамал даалгалыг, оларны 3 секторларга хуваагап. Бүгү ажылды бөлүктүң бюрозу удуртуп турар. Санаторийниң ажылының онзагай талаларын барымдаалааш, шиитпирниң чемпенилгезиниң, бүдүрүлге-амыдыралдың болгаш ажыл-агый секторларын тургускан. Оларның активчилери хамаарышкан адырларда ажылды бирги черге тургузуп, контрольду шыңгыыраткан.

Бо чылдың 11 айларында хайгыылчылар 19 хыналданы чорудуп, аңаа бүгү контролёрларны киириштирген. Е. А. Пархоцкая, Н. Н. Байыр, В. Д. Тодыжакова, И. Б. Сарыглар олар 6-8 хыналдаларга киржип, идепкейлиин көргүскен. Хыналдалар түңнелдерин санаторийниң удуртукчуларынга, партия организациязынга дыңнадып, улусчу контроль бөлүүнүң, ооң бюрозунуң хуралдарынга чугаалажып көрүп турар. Бо чорук кадрларның харысалгазын бедидип, четпестерни ой-шаанда чайладырынга идиг берген. Хыналдаларны чорудуп тура, хайгыылчылар хоойлуда көрдүнген эргелерин калбаа-биле ажыглап келген.

Чижээ, контролёрларның саналын ёзугаар санаторийниң кол эмчизи болгаш ооң ажыл-агый талазы-биле оралакчызы коллектив кежигүннериниң мурнунга дыңнадыгны кылып, чуртталга бажыңнарының септелгезин дүргедедир, коммунал хандырылгазының ачы-дузазын чедирер талазы-биле ап чорудуп турар хемчеглер дугайын чугаалап бергеннер.

Бөлүктүң бюрозу хайгыылчыларның ажылы дээштиг болурун чедип ап турар. Чижээ, столованың ажылын хынааш, чем белеткээр черниң, аъш-чем продуктулары шыгжаар өрээлдиң санитарлыг байдалының четпезин, продуктуларда тудагдалдарны илереткен. Картофель кадагалалдын, иштики хеп аймаан таңмалап демдектеп турарын, ону ажыглаарының хуусаазын шын сагып турарын, хеп чуур черниң ажылын база хынап көрген. Контролёрларның киирген саналдарын ёзугаар администрация хемчеглерни алган.

Улусчу контролёрлар столоваяда хлеб чарыгдалын бо чылдың октябрьда хынаап. Ону херек кырында хереглеп турарындан хөйнү артыкка ап, долу ажыглавайн турарын илереткен. Сметана болгаш өске-даа продуктуларны оорлап, самчыгдаарын оралдашкан фактылар база бар. Илерээн четпестер талазы-биле буруулугларны бөлүктүң хуралынга чугаалажып, санаторийниң директциязының дужаалын ёзугаар оларга хемчег хүлээткен.

Контрольду хөйге калбаа-биле билдингир, көскү болдурарынче кичээнгейни күштелдирген. Аңаа хана парлалгазып, көскү агитацияны ажыглап, хыналдалар түңнелдериниң дугайын коллективке неделя санында информастап турар. Бо чорук контролёрларның коллектив-биле сырый харылзаазын быжыглап, ооң ужур-дузазын, алдар-хүндүткелин бедидип турар.

Бодунуң хүлээп алган шиитпирлеринге доктаамал контрольду тургусканы бөлүктүң ажылын идепкейжидеринге улуг идигни берген. Шиитпир күүселдезин контрольдан уштурда бөлүктүң хуралынга шиитпирлээр. Улусчу контроль бөлүүнүң херек эмгелелиң багай эвес тургускан, дневникти кылып, ажыл планын бөлүктүң бүгү кежигүннериниң киржилгези-биле тургузар. Секторлар база ажыл планныг. Оларның күүселдезин бюро хайгаарап, негелдени дыңзыткан. Секторлар удуртукчулары, тус-тус контролёрлар боттарының ажылының дугайын бөлүктүң ниити хуралынга илеткеп турар.

Районнуң улусчу контроль бөлүктериниң даргаларының семинарларынга, улусчу контролёрлар школаларынга бистиң ажылывыстың дуржулгазын тывыжып, нептередир, районнуң «Красное знамя» солунун дамчыштыр ону чырыдарын шиитпирлээн.

Ынчангаш шиитпирлеве чогуур айтырыгларже кичээнгейни мөөңнеп, долу күш-биле ажылдаар, инициативаны улам бедидер ужурлуг бис.

А. БАБЕНКО,
Балгазын санаторийинде улусчу контроль бөлүүнүң даргазы.

Кызылдың электри станциязында улусчу контролёрларның бөлүү бодунун ажылын камналга чурумун сагыырынче, иштики курлавырларны илередип ажыглаарынче угландырган.

Ынчангаш улусчу контролёрлар ажыл шагын чөп ажыглаарынче, ажылчын турууштарны эки организастаанындан күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче кичээнгейни салып келген. Ындыг ажылдың түңнелинде ажылчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунган.

ЧУРУКТА: бүдүрүлгениң мурнакчызы, улусчу контролёрлар бөлүүнүң кежигүнү электромонтёр Дүрген-оол Оюн.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

АЖЫЛ-АГЫЙЖЫ ЭВЕС ЧОРУКТУҢ УРЖУУ

◎ Экономика камналгалыг болур ужурлуг ◎

Хоорайның улусчу контроль комитеди болгаш бөлүктер камналгалыг болгаш хумагалыг чорук талазы-биле ажылдап кылган организас-техниктиг хемчеглериниң күүселдезин доктаамал хайгаарап турар. Ажыл-агыйжы эвес чоруктуң, материал талазы-биле үнелиг чүүлдерин болгаш акша-хөреңгини албан-дужаалдыг кижилерниң шын эвес чарыгдап, тотчеглеп турарының фактыларының дугайында чоннуң бижимел болгаш аас-биле киирген билдириишкиннери, медээлери комитетке улуг дузаны чедирип турар.

Бүгү талалыг камналгалыг болгаш хумагалыг болур талазы-биле негелдени чамдык коллективтерде чогуур деңнелде тургуспайн турары хыналдалардан илерээн. Ажыл-агыйжы эвес чорук, материал талазы-биле үнелиг чүүлдерни, акша-хөреңгини тотчеглекчи ёзу-биле ноор чоруктар эвээш эвес.

Чамдык бүдүрүлгелерде болгаш организацияларда кылдынган ажылдың хемчээлин улгаттырып, өртек-үнезин шын эвес ажыглааш төлеп турар. Чижээ, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң профилакторийин тударда тудуг мастери В. И. Авдеев тудугну өскээртен кээп кылган бригаданың ажылының хемчээлин ынчаар улгаттыр тургускан. Ооң түңнелинде бригадага 2500 рубльди артыкка төлээн.

Ындыг чижекти Сельхозтехкуркомнуң септелге-тудуг участогундан (начальниги Г. И. Савин) база көргүзүп болур. Аңаа өскээртен экеп ажылдаткан В. П. Ли-Еннин бо чылдың июльда кылган ажылының хемчээлин болгаш расценказын улгаттыргаш, нарядты хаггаан, ооң түңнелинде 1078 рубльди шын эвес төлээн.

«Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының № 1 КМК-ның начальниги турган В. С. Киреевтиң талазындан нарядтар тургузарынга, ажыл төлевирин санап турарынга контроль чогунуң уламындан өскээртен экеп ажылдаткан бригадага аккордтуг наряд ёзугаар 1706 рубль түңнүг шаңналды шын эвес төлээн. Ындыг хажыдыышкыннар Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелелиниң септелге-тудуг участогунга, Кызыл хоорайның септелге-тудуг эргелелинге база илерээн.

Материалдарны, артык кезектерни нормадан артыкка үндүр бижиир чоруктуң хөй фактылары хыналдадан илерээн. Аъш-чем үлетпүр эргелелиниң септелге-тудуг участогунга (начальниги А. А. Назаров) чүгле чаңгыс айда безин нормадан ажыр 72 кг бүдүкту, 3 тонна цементини, 40 кг хире кадагны үндүр бижээн. Тываның автогаш ажыглалының эргелелиниң бүдүрүлге-техниктиг четчелээшкин эргелели (начальниги Г. В. Толкачев) автомобильдер септээринге артык кезектерни үндүр бижиирде шыңгыы хажыдыышкыннарны болдурган. Артык кезектерни складтан норма-чижек-даа, лимит-даа чокка үндүрүп берип турган. Контроль чок чорукту кол механик В. И. Синолип ажыглааш, чамдык артык кезектерни септелге ажылы кылдынмаан турда-ла үндүр бижип турган. 1981 чылда автотранспорттуң эрткен оруунга холбаштыр 460 рубльдиң артык кезектерни үндүр бижиир турган, херек кырында 3289 рубльдиин үндүр бижээн. Чиг-этти, материалдарны тотчеглекчи ёзу-биле чарыгдап турган фактылар Кызылдың пиво заводунда, алгы заводунда болгаш өске-даа бүдүрүлгелерде бар.

Пассажирлер АТБ-зында ооң ажылдакчыларының хуузунда ажыглалынга артык кезектерни мөөңнеп садар өртек-биле шын эвес садып турган. Ийи чыл иштинде 1132 рубль түңнүг артык кезектерин сатканы хыналдадан илерээн. Мөөң-биле болгаш үүрмектеп садар өртектерниң аразында ылгал 1343 рубль болуп турар.

Хоорайның тудугларында материалдар кадагалалында шыңгыы четпестерни бөлүктер болгаш «Комсомолчу прожектор» штавы-биле кады комитеттиң чоруткан рейдизи илереткен. «Кызыл тудуг» болгаш 81-ги тудуг эргелелдеринде, чер ажылдары кылыр тудуг эргелелинде, «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелинде, Кызыл хоорайның септелге тудуг эргелелинде, «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының № 1 КМК-зында, Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелелиниң септелге-тудуг участогунда материалдар кадагалалы багай. Ооң уржуундан оларның чамдызы үрелип, күрүнеге биче эвес хоралды чедирип турар. «Тыва кодээ тудуг» трестиң бүдүрүлге-техниктиг четчелээшкин эргелелинде (начальниги В. Н. Малышев) материалдар кадагалалы эң ажыл-агыйжы эвес байдалда. Шын эвес кадагалаанындан 2 муң метр плинтус, 1 кубометр фибролит, элээн каш демир-бетон плиталар, соңга блоктары, база өске-даа чүүлдер үрелген. Ооң түңнелинде күрүнеге 1100 рубльдиң материалдыг когаралын чедирген.

Чылыдылга болгаш электри энергияларын камналгалыг чарыгдаарынче эң шыңгыы кичээнгей салза чогуур. Бо чылдың ноябрьның төнчүзүнде улусчу контроль комитеди «Комсомолчу прожекторнуң» болгаш специалистерниң калбак киржилгези-биле бүдүрүлгелерде, чуртталга-коммунал ажыл-агыйында, социал-культура, амыдырал хандырылга объектилеринде чылыдылга энергиязының ажыглалын хынаан.

Чылыгны чөп ажыглавас чоруктуң хөй фактыларын рейд тодараткан. Ылангыя хоолайларны чылыг эрттирбес материалдар-биле шыппаан, соңгаларны, хаалгаларны, крышаже үнер хос черлерни, үнер эжиктер хаалгаларын подвалдарны чылыглаваан, чылыдылга четкилериниң болгаш одалга системаларының ажылының чурумун эки таарыштырбаан.

Чижээ, Сельхозтехкуркомнуң Кызылда районнар аразының салбырында хамаарышкан Ленин кудумчузунда 58, Красноармейская кудумчузунда 257 дугаар чуртталга бажыңнарында суг дамчыдар хоолайларының үрелик черлеринден төктүп турар сугнуң ниити чидирии 219 тонна, чылыдылга энергиязының чидирии 10,9 Г.калорий болуп турар. Ол бажыңнарның улус үнүп, кирер 8 эжиктери пружина чогундан хагдынмайн турар.

Пассажирлер АТБ-зында, балык заводунда, № 2 чунарбажыңында болгаш чоннуң хептер боттары барып чуп ап турары черде одалга системазын эки таарыштыр кылбаанындан ооң чылыдып турар бажыңнары хөлүн эрттир изип, ниити сугнуң дедир чоруур четкилеринде температуразы 15—19 градус чедип турар.

Одалга сезону эгелээнден бээр чылыдылга энергиязының хоорайда ниити чидирии 145 Г.калорий азы ажыглап көрген оттулар чүүлче шилдерге 29 тонна болуп турар.

Илерээн четпестерни, хажыдыышкыннарны улусчу контроль комитединиң хуралдарынга шыңгыы чугаалажып, буруулугларга харысалганы хүлээдип турар. Комитеттиң хүлээп алган доктаал бүрүзүн контрольга тургускан. Ооң күүселдезин комитеттиң штаттан дашкаар киндизи болгаш улусчу контрольдуң бөлүктери боттандырып турар. Амгы үеде кол чүүл болза ол четпестерни, хажыдыышкыннарны болдурбас дээш шиитпирлиг хемчеглерни алыры болур.

Л. ЗАБОЕВ.
Кызыл хоорайның улусчу контроль комитединиң даргазы.

УЧЁТТУҢ КОШКААНДАН

Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комитеди бо чылдың мартта Таңды, Каа-Хем районнарының совхозтарының шөлдерин органиктиг чемишчидилге-биле чемишчидип турарын, ылангыяда ол ажылдың учёдун хынап көргеш, улуг четпестерни илереткен. Органиктиг чемишчидилгелерниң сөөртүлгезиниң учёдун болгаш ооң контролюн совхозтар-даа, районнуң «Сельхозхимия» салбыры-даа эки чорутпаан. Механизатор, чолаачылар өдек төккениниң дугайында ажыл хемчээлин чижек-биле бижидип ап келген. Ооң түңнелинде акша-хөреңгини «Сельхозхимия» салбырының агар санынче артыкка шилчиткилээн. Бо четпестерни эдерин, совхозтарга дуза чедирериниң ажылдарының учёдун үндезини-биле экижидерин Кодээ ажыл-агый министерствозунуң, «Тыва сельхозхимия» каттыжышкынының удуртукчуларындан республиканың Улусчу контроль комитеди негээн турган.

Комитеттиң ол негелдезин күүседир талазы-биле ап чоруттунган хемчеглер дугайында дыңнадыгларны Кодээ ажыл-агый министриниң оралакчызы Г. И. Ларионов биле «Тыва сельхозхимия» каттыжышкынының даргазы В. С. Сапелкин октябрь айда киирген. Ажыл үезинде учёт болгаш контрольду шыңгыыратканын, күүсеттинген ажылдарның ниити хемчээлин ийи таланың комиссиялары райкүүскомнарның кодээ ажыл-агый эргелелдериниң төлээлериниң киржилгези-биле хүлээп ап турарын дыңнадыгларда айыткан.

Ынчалза-даа учёттуң болгаш контрольдуң кошкаан чамдык хыналдалар база катап бадыткаан. Чижээ, бо чылдың ноябрьда «Тыва сельхозхимия» каттыжышкынның Бии-Хем районда салбыры «Өөк» совхозтуң шөлдеринге 9518 тонна өдекти сөөрткен деп статотчётта киирген. А совхозтуң отчёдунда ол-ла үеде чүгле 300 тонна өдекти шөлдерде төккен деп демдеглээн. Статотчётту совхозтуң кол агроному С. А. Тонких бодунуң харысалга чок, күрүне мегелээр чоруу-биле будулдурганын улусчу контролёрлар илереткен.

С. А. Тонкихтиң харысалга чок, үрдүнчен меге сан-медээлер чогаадыр чоруун улусчу контролёрлар шүгүмчүлээн. Өдек сөөртүп турган чолаачыларга машиналарның эрткен тонна-километражын болгаш рейстериң ол каратуразы-биле көвүдедип, хоозун немей бижилгелерни кылган. Тускай ажылдап турган учётчиктиң тургускан документилери-биле Тонкихтиң бижээн чүүлдерин контролёрлар дүүштүрүп көөрге, херек кырында сөөртүнмээн 1222 тонна тывылган, совхоз 871 рубльди хей черге «Сельхозхимия» салбырынче шилчиткен болган.

Моон мурнунда база меге немей бижилгелер кылып, мегелээр чорукту Тонких кылгылаан: 1979 чылдың дүжүт ажаан алышкынынга киришкен чолаачыларга артык төлевир кылып, совхоздуң акша-хөреңгизин хей черге чарыгдаан турган. Ол четпестерни дээш Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комитеди эрткен чылдың июльда Тонкихтиң ийи айда шалыңын тырттырган. Күрүне өнчүзүн оптуг-кажар арга-биле бодунга шиңгээдир, чиижең кижилерге дузалажыр чоруун ол ам-даа уламчылавышаан.

Харысалга чок, күрүнениң акша-хөреңгизин самчыгдаар кижилерге «Саян» совхозтуң төп салбырының агроному В. Л. Быков база санаттыра берген. Ооң бижээн меге сан-түңнүнүн уржуундан 3468 рубльди хей черге районнуң «Сельхозхимия» салбырынче совхоз шилчиткен. Бии-Хем районнуң улусчу контроль комитеди Тонких биле Быковка шыңгыы дөңгүлдаларны хүлээдип, ийи айларның шалыңнарын тырттырарын шиитпирлээн. «Саян» совхозтуң кол агроному Ф. Ф. Бабичевти контроль чок чоруу дээш дөңгүткан. Статистика органнарынче мегелеп киирген отчёттарны оон уштуруп контроль комитеди олардан негээн.

Бо айтырыглар чүгле улусчу контроль органнарының эвес, совхозтарның, «Сельхозхимия» салбырының, райкүүскомнарның кодээ ажыл-агый эргелелдериниң удуртукчуларының, специалистериниң кичээнгейинге турар ужурлуг.

М. САЛЧАК-ООЛ.

СЕМИНАР-ХУРАЛ

Тыва АССР-ниң улусчу контроль комитеди бодунуң штаттан дашкаар инспекторларының семинар-хуралын чоокта чаа эрттирген. Отчётту хажытканы база хоозун меге немей бижилгелер кылганы дээш албан-дужаалдыг кижилерге харысалга хүлээдириниң болгаш социалистиг өнчүнү камгалаары дээш демиселди күштелдириниң дугайында лекцияны олар дыңнааннар. Бо талазы-биле лекцияны Тыва АССР-ниң Юстиция министерствозунуң юристконсультантызы Г. П. Южакова кылган.

Социалистиг өнчүнү камгалаарынга база отчёт-учётту хажыдар болгаш меге немей бижилгелер кылыр чоруктарга удур демиселди күштелдиреринге улусчу контрольдуң штаттан дашкаар инспекторларының ролюнуң дугайында лекцияны республиканың Улусчу контроль комитединиң даргазының оралакчызы Ф. И. Килин семинар-хуралдың киржикчилеринге кылган.

Тускай дыңнадыглар

КОМИТЕТТЕРДЕ

Сарыг-Сеп

Каа-Хемниң улусчу контроль комитеди улус депутатарының район Советиниң кодээ ажыл-агый талазы-биле комиссиязы-биле кады «Ленинчи орук» совхозта мал кыштаглаашкынының байдалын хынаан. Ол дугайында айтырыгны комитеттиң хуралынга чугаалашкан.

Шиитизи-биле ажыл-агый кышка багай белеткенген. Малчыннарның кышкы үеде ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдал тургустунмаан. Кажаазарның коржени контартынмаан, кыштагларда, фермаларда малга чем каап бээр оңгачалар, шагжалар чедишпес. Копту-Аксы фермазынга инекке силосту черге төп берип турган. Чамдык фермаларда сиген, дүс болгаш хөмүр-даш кураавыры чок. Кышка багай белеткелдиң уржуундан чүгле ноябрь айда безин 11 бызаа, 57 шээр мал өлген.

Улусчу контроль комитеди ол айтырыгларны бүгү талалыг сайгарып көргеш, кыштаглаашкынны органзас чок, багай эгелээни дээш совхоз директору В. П. Гурковту, кол зоотехник В. М. Быковту, малдың кол эмчизи М. Н. Байрамуковту шыңгыы дөңгүткан. Күрүнеге чедирген когаралдың чамдызын эгидери-биле В. М. Быков биле М. Н. Байрамуковтуң чартык айда шалыңын тырттарын шиитпирлээн.

Мугур-Аксы

Районнуң кино четкизи планын күүседип тура-даа, коллективте күш-ажылдың сагылга-чуруму багай. Кино билеттериниң саарылгазындан кирген акшаны банкыга өй-шаанда дужаавайн, отчёттарны саададып турган. Ону ажыглааш кино четкизиниң бухгалтери Р. И. Чыдым 304 рубльди бодунга шиңгээдип алганын хайгыылчыларның хыналдазы илереткен. Ооң 183-ун хыналда үезинде дедир эгиткен.

Бо дугайында айтырыгны улусчу контрольдуң район комитединиң хуралынга чугаалашкан, арткан 121 рубльди Р. И. Чыдымның шалыңындан тырттырар деп шиитпирлээн. Сан-хөө чурумун каржыы-биле хажытканы дээш кино четкизиниң директору В. И. Сыргынмайны комитет шыңгыы дөңгүткан.

Туран

«Тыва кодээ тудугу» трестиң Туранда № 957 КМК-зында план күүсеттинмейн турарының чылдагаанын хайгыылчылар сайгарып көрген. Ылангыя мында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү өзер хамаан чок, планнаан деңнелиниң 80 хуузун ашпайн келген. Ажылчыннар ортузунда ажылдан үнер, кирер чорук хөй. Чүгле бо чылдың үш кварталында оларның 74 хуузу солушкан.

Кылып турар объектилерде материал-техниктиг хандырылга багай, механизмнер хөй үрелип турарындан олар чөп ажыглаттынмайн келген, биче механизация шуут чок.

Хайгыылчыларның хыналдазының түңнелин Бии-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкаш, КМК-ның начальниги В. И. Дорофеевтиң тайылбырын алган. Ону шыңгыы сагындырбышаан, ажылды организастаарын үндезини-биле экижидерин, планнарны күүседиринче коллективтиң күжүн мобилизастаарын негээн.

Хову-Аксы

Медицина хандырылгазында четпестер дугайында ажылчы чоннарның хомудалдары Хову-Аксында «Тыва кобальт» комбинатта улусчу контрольдуң штаттан дашкаар комитединге кирген. Ол дугайын хайгыылчыларның хыналдалары бадыткаан. Чамдык кижилер ажылга оралдап кээр, чогуур шагындан эрте чана бээр, ажыл-агыйның үезинде хууда ажыл-херээн кылыр чоруктар турган.

Аарыг кижилерни хүлээп алырын организастаашкынында четпестер бар. Чамдык эмчилер оларга каржы-дөңгүн, эмнедгеде хеп азар чер безин чок. Ынчангаш аңаа келген кижилер даштыкы хептиг ээлчег манаар ужурга таварышкын турар. Чыттырып алгаш эмнээр кижилерниң чемгерилгезинде четпестер хөй. Хыналда кылып турган үеде электри херекселдери ажылдаваанындан меню хайындырган изиг чемнер чок болган.

Дүрген дуза чедирер эмчилериниң болгаш аптеканың ажылында четпестер дугайында хомудалдар база бадыткаттынган. Ол бүгүге холбаштыр кылдынган хыналдаларның түңнелин комбинатта улусчу контрольдуң штаттан дашкаар комитединиң хуралынга чугаалашкан. Чоннуң медицина хандырылгазында шыңгыы четпестерни дээш Хову-Аксы суурда эмнелгениң эргелекчизи Н. Н. Кушнерёвту сагындырбышаан, оларны дүрген чайладыр талазы-биле шиитпирлиг хемчеглерни алырын аңаа даалган.

ЭЛДЕПТИГ ХУУЛГААЗЫННАР

Амгы үениң кижилери химияның дузазы-биле кара өңнү кызыл, кызыл өңнү көк азы кара дээш кандыг-даа кылдыр, изигни соок, а кадыг чүүлдү суг кылдыр, сугну кадыг чүүл кылдыр хуулдуруп алыр, ажы-биле чугаалаарга химияның кылынмазы-ла чок деп чүвени билир бис. Ынчалзажок ооң эр малды кыс, кыс малды эр, ооң аныяан улуг мал, улуун аныяк мал, водканы ирт кылдыр хуулдурупканы ындыг таварылга турбаан. Химия эртеми безин ындыг турда «Коммунизмниң херели» совхозта ону ынчаар хуулдуруптар элдептиг кижилер бистиң бо хүннеривисте тыптып келген чүве-дир.

Ону бадыткаары-биле өскээр шимчээр аргажок чамдык чижектерден маңаа киириптээли. Эрткен чылдың ноябрьда совхозтуң 4414 баш шүдүлең эр дөтпелери карак чивеш дээр аразында иртче, 4257 баш шүдүлең кыс дөтпелериниң 3784-ү төрүүр улуг хой болуп хуулган. Хойжулар Г. Чулдум, Б. Даш-оол, О. Севек-Доржу, Б. Доңгак болгаш өскелерниң-даа кодазынга бо чылдың январьда төрүттүнген хураганнарны февральда төрүттүнген — хураганнар-биле катай совхозтуу кылдыр киир орулгалаан. Мал отчёдунда будулгаазыннарныг, шорулгактыг өске-даа ындыг чүүлдер хөй. Дуран-оолдуң малдаан чылгызындан кулуннарны санга киир орулгалаан хиреде, оларның эр, кызын база өңчүзүнүн демдеглээрин, кулакка дугаар кылырын «уттупкан».

Бо чылын ажыл-агыйга улуг малдың арган багын ылгаан чаңгыс-даа барымдаа бижик шыйбаан. Ол хиреде 1 буганы, саар 2 инекти, 3 аътты, 2 эгинни, 1 аданы, 28 кошкарны, төрүүр 332 хойну чишке хереглээн дээн. Дириг малдарның санындан казыттынган малга холбаштыр бижээн актыларның хөй нуруузунда бригадирниң азы малчынның хол үжүү чок. Эрткен чылын болгаш бо чылын дириг малдың баш санындан үндүр бижиттинген 147 мыйыстыг бода малдың, 10085 хойнуң, 49 чылгының, 3 тевениң, 14 хаванның дугайында актының чаңгызынга-даа совхоз директору ат салып, бадылаваан.

Мынчап кээрге арын-нүүрүн оскунган, чамдык чиижең кижилер элдептиг хуулгаазыннарын хөделдирип, туразында «чаннап» турбас чүве бе: «Кылаң караны» дириг хойлар кылдыр хуулдуруп амдажаан кижилерниң бирээзи совхоз директору турган М. А. Хапаев чүве-дир. Хойжуларга сеңнүг чеде бергеш, ол: «Уттундурбас өңнүүм-не болгай силер» — дээш мегелеп бижип каан актыны водкалыг шилдер-биле кады сунуптар.

Ынчап амдажаан М. А. Хапаев склад эргелекчизи турган бодунуң кадайы Зоя Хапаева-биле кады эрткен чылдың ноябрь бирде хойжу Т. Ким-оолдуң аалынга эвилеңээлдээ-биле аалдап келгеннер. Олар малчынга соңгу-биле кады келгеш, ветеринар В. Куулар-ның бижээни ийи ирт дугайында меге акт бижикти кады сунган. Ол-ла үеде Зоязы ол ийи иртти кемдээнин барымдаалааш өлүрген, оларның коң эъдин складка дужааган кылдыр мегелеп бижээн шыпазылганы база хойжуже сунган. «Кара аяк харыылыг, хап-сава дүптүг» болурун олар утпаан. Оон чүү боор ийик, овуузуннуг кажар «аалчылар» хойжунуң аалындан дириг ийи иртти машиназынга чүдүрүп алгаш совхоз төвүнче чалап бергеннер.

Хапаевтерниң хойжуларже ындыг аалдаашкыннары оон-биле доозулбаан. Байыр-наадым бүдүүзүнде канчап аңаа олурар боор, ноябрь 3-те хойжу С. Каракайны, ноябрь 4-те О. Элбей-оолду база-ла ынчаар соңнуг аалдааш, ийи-ийи иртерни диригге чүдүре бергеннер. Ооң соонда олар «Саян» совхозче ажылдап чоруур дээш кежүп тура, хойжу О. Демир-оолдуң сагыш-сеткилин хомудатпас дээш аңаа аалдап баргаш, 10 баш кара хураганнарны чүдүрүп алгаш арлы берген. Черле кажар овуузуннуг кижилерниң кылынмазы-ла чок болгай. Зоя Хапаева совхозка склад эргелекчилеп турган, ооң холунга кирген-даа, кирбээн-даа хой эъдин бодунуң кара туразы-биле сайгаргаш, ооң кирген хой түңнүг акша-хөреңгини совхоз кассазынга дужаагаш, а документиге столовая эргелекчизиниң адын мегелеп, тудуп бижип турган.

Хапаевтерниң тывынгыр үлегер-чижээн № 1 хойжу бригаданың бригадири О. Шаравин биле склад эргелекчизи Т. Салчак база эдерикчээннер. Ветеринар Д. Оюнну ыдалап турган, хойжу О. Ордовтуң коданындан бригадир төрүүр 6 хой кемдээн, ынчангаш оларны өлүрер дугайында 4 актыны мегелеп бижилерин ноябрь 5, 6, 11, 20 хүннеринде чедип алган. Оон соонда склад эргелекчизинге 60 рубльди экеп бергеш, мындыг ярлыкты берген: «Алды хойнуң безиниң эъдин улус чипкен, ооң акшазын төлээни бо-дур. Хойнуң коң эъдиниң бирээзиле 10-10 кг кылдыр фактурадан таарыштыр бижий каапты. Бригадирниң чугаазы ол хевээрге бүткен.

Хойжу Ч. Саттың кодазындан 23 баш хойну өлүргеш, оларның эъдин складка дужаар кылдыр үш актыны ветеринар Д. Иргит октябрь 19, 20, 21-ниң хүннеринде бижээн. А херек кырында ол хойларны шагда-ла өлүрген, оларның коң эъдин склад эргелекчизи Т. Салчак сайгарышкан болган. Чүгле октябрь айда безин склад эргелекчизи 1113 кг эътти сайгаргаш, оон өртээ 1335 рубльди совхоз кассазынга дужаавышаан, касса документизинге столовая эргелекчизиниң адын салдырып ап турган. Ынчалза-даа ынча эъттиң кайнаар, канчаар саарылгазының дугайында совхозтуң амгы директору И. В. Шуцепачев биле столовая эргелекчизи К.-К. Моңгуш оларның чүңү-даа билбес болганы база-ла элдептиг.

Эгези, төнчүзү тывылбас шорулгак удазын дег хуулгаазыннар кылып чоруур овуузуннуг бо кижилерниң «беш мегезин, алды аргазын» Таңдының административтиг органнары сойгалап үндүрерин бүзүреп турар бис.

С. БАДАА,
экономист.

Даарта Кызылга профэвилелдерниң XVI область конференциязы болур

АЖЫЛДЫҢ МЕТОДУН САЙЗЫРАҢГАЙЖЫТПЫШААН

БҮГҮ-эвилел социалистиг чарыжынга кириппишаан, республиканың кодээ ажыл-агыйының ишчилери бо чылын эки түңнелдерлиг ажылдап турар. Декабрь 16-га чедир күрүнеге сүт садарының чыл планы 96,1, эъттиң —96,7, чуурганың—116,8 хуу күүсеттинген. Дүк садарының чыл планы база хуусаа бетинде боттанган. Элээн хөй коллективтер ол чарышка эки түңнелдерни чедип ап турар.

Улуг Октябрьның 64 чыл оюнга чедир чыл программазын күүседир деп москвачыларның болгаш ленинградчыларның эгелээшкинин деткивишаан, СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Малчын», «Мөген-Бүрен», «Тоора-Хем», «Тере-Хөл» совхозтар, Кызылдың куш фабриказы мал ажылының продуктуларының бүгү хевирлерин күрүнеге садарының чыл планын бүрүн күүсеткен. 1052 малчыннар боттарының чыл планнарын үшкү кварталды-ла чедиишкинниг күүседипкеннер. Бо чылын 102 хойжу төрүүр чүс хойдан 100 болгаш оон-даа хөй хураганы алган.

Мурнакчы коллективтерниң бир демниг, үре-түңнелдиг ажылынга совхозтарда профэвилел комитеттериниң организакчы ажылы идигин берип турар. Олар совхозтар дирекциялары, ында партия организациялары-биле кады социалистиг чарышты организастаарынче улуг кичээнгейни салган. Чарыштың негелделерин профэвилел организацияларының идепкейлиг киржилгези-биле ажылдап кылгаш, ону организастап турар.

Республиканың барык бүгү совхозтары болгаш организациялары, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелери социалистиг чарышта хаара туттунган. Ында амгы үеде 34,8 муң кижи азы профэвилел кежигүннериниң 90,6 хуузу киржип турар. «Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы» деп ат дээш 8,3 муң кижи демисежип, 4,7 муң кижи ол бедик атты эдилеп турар.

Социалистиг чарышты организастаарының айтырыглары профэвилел обкомунуң президиумунуң болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң профэвилелдериниң райкомнарының болгаш ажылчын комитеттериниң доктаамал контролюнга туруп келген. Чарыштың негелделеринге дүүштүр республиканың социалистиг чарыжын кодээ ажыл-агый ажылдарының үезинде база кварталдап түңнеп келген. Мурнакчыларны шаңнап-мактаарының янзы-бүрү хевирлерин ажыглап турар.

СЭКП-ниң XXV съездизи, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Нарын», «Тээли», «Хемчик», «Алдан-Маадыр» совхозтарда, Туранның Сельхозтехниказында, Росводпромнуң демир-бетон кылыглар заводунда болгаш өске-даа коллективтерде чарышты организастаарының байлак дуржулгазы чедип алдынган.

СӨӨЛГҮ чылдарда республикада кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин специализастаарынче болгаш концентрастаарынче, малды өстүрер болгаш семиртир талазы-биле ажыл-агыйлар аразының каттыжылышкыннарын тургузарынче онза кичээнгей салдынган. Совхозтарда күш-ажылды организастаарының чаа хевирлери — сенаж салыр арга-биле мал чемин белеткээри, витаминниг сиген далгаын агрегаттарга бүдүрери, чем дехтеринге, чем кухняларынга мал чемин хээндектеп, болбаазырадыры нептереп турар. Чамдык ажыл-агыйларда мал чемин белеткээр механизастаан звенолар болгаш бригадалар тургустунган, мал чеминиң белеткелин тускайлаң адыр кылдыр тургузарынче кичээнгей күштелип турар.

Ындыг практика күш-ажылчы коллективтерге сагылга-чурумну быжыглап, ажылдың түңнелдери дээш ажыл-ишчилерниң харыысалгазын бедидип турар. Хөй коллективтерде профэвилел организациялары бригадалар, фермалар, звенолар аразында чарышты калбартып, материалдыг изиг бердишкиннериниң ужур-дузазын бедиткен.

Профэвилел организацияларының мурнунда сорулгаларның нарыны. Хөй талалыы оларның ажылының стилин болгаш арга-методтарын үениң негелдезинге дүүштүр сайзырангайжыдарын негеп турар. Ынчалза-даа бисте чамдык ажыл-агыйларда, бүдүрүлгелерде күш-ажылдың сагылга-чуруму ам-даа кошкак болуп артпышаан. «Барлык», «Чыраа-Бажы», «Тыва», «Улуг-Хая», «Хадың», «Кызыгаар» совхозтарда ажылчын комитеттери, Кодээ ажыл-агый министерствозунуң автобаазазында болгаш өске-даа коллективтерде профэвилел месткомнары күш-ажылды организастаарын экижидеринче, сагылга-чурум үреп турар чамдык кижилерге хөй-ниитиниң талазындан дээштиг салдар чедирериниң арга-хевирлерин идепкейжидеринче четпес кичээнгей салган.

Кодээде ажыл-иш чымыштыг болгаш харыысалгалыг. Дүжүт ажаалдазы доостур билек, техника септелгезинче кирген. Бо хүннерде чер-черлерде мал кыштаглаашкыны изиг түлүк чоруп, ниитиниң малын хүр-чаагай кыш ажырарынче малчыннарның бүгү күжениишкини угланган. Ынчангаш профэвилел организациялары малчыннарның күш-ажылынга, амыдырал-чуртталгазынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче, оларның кышкы үеде хандырылгазынче онзагай кичээнгейни салыры чугула. Ылангыя малчыннарны чылыг тускай хептер-биле кышкы үеде хандырарының айтырыын шиитпирлээри негеттинип турар.

Инижилерниң садыг, амыдырал хандырылгазын, медицина болгаш культура хандырылгазын сөөлгү үеге чедир четпес шиитпирлеп келген. Ынчангаш инижилерже комплекстиг үнүүшкүннерин организастаары күзенчиг.

Амгы үеде кодээниң ишчилериниң мурнунда бирги сорулга ниитиниң малының кыштаглаашкынын организастыг чорутпушаан. Чангыс-даа баш мал чидирбин болдурбайн, ону менди кыш ажырары болур. Бо чугула кампания-биле чергелештир он бирги беш чылдың ийиги чылында бедик дүжүттү алыр дээш белеткел ажылдарының бүгү комплекизин чогуур хуусаада, эки шынарлыг чорудар.

ПРОФЭВИЛЕЛ организациялары кодээ болгаш суур Советтери-биле кады чурттакчылыг черлериниң чаагайжыдылгазының айтырыгларын, хууда дузалал ажыл-агыйларын СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база ВЦСПС-тиң доктаалынга дүүштүр сайзырадыры чугула.

СЭКП-ниң XXVI съездизинин айытканы совет кижилерниң амыдыралының деңнелин улам ыңай бедидериниң калбак программазы чоннуң амыдыралының бүгү талаларын хаара тудуп турар. Ол улуг ажыл-ишке профэвилел организацияларының инициативазын бедидери чугула сорулгавыс болуп турар.

К. ШИРШИН,
кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң даргазы.

◎

Даарта Кызылга ажыттынар профэвилелдерниң область конференциязын Кызылдың куш фабриказының коллективи күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуп турар. Партияның айытканы аъш-чем программазының үндезини — кодээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге, ооң ажыктыын бедидеринге коллективте профэвилел кежигүнү, ажыл-ишчи бүрүзүнүң салыышкынын көвүдедири-биле социалистиг чарышты фабриканың профэвилел комитеди, дирекция чери хөй-ниити организациялары-биле бир демниг организастаап, планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткен.

Коллективтиң ажыл-ишчилери чыл төнчүзүнге чедир күрүнеге пландан ажыр 3 миллион чуурганы болгаш 20 тонна куш эъдин садарын хүлээнген. Олар сөзүн ээлээринге дору бүзүредиг, камналганы, социалистиг өнчүнүң камгалалын күштелдирбишаан, чарышты улам калбартып турар.

Фабриканың ажыл-ишчилери он бирги беш чылда чуурга болгаш куш эъдин бүдүрерин ийи катап көвүдедиринче бүгү күжениишкинин мөөңнеп турар. Ону чедип алырының бир кол магадылалы чаа хевирниң дагаа кажааларын ажыглалга кирери болгаш эрги кажааларны чаартып кылыры, ол ышкаш ажыл-ишчилерниң социал-амыдырал байдалдарын экижидериниң хемчеглерин алыры болур.

ЧУРУКТА: фабриканың мурнакчылары: чуургалар сөрттакчылары болгаш савалакчылары Татьяна Зуйко, Любовь Накольская олар.

Е. ГОРБУНОВАНЫҢ фотозу.

◎

ЭКИ ТҮҢНЕЛ— ЧАРЫШТЫҢ АЧЫЗЫ

Кызылдың үлетпүр барааннар садыы хоорайда улуг коллективтерниң бирээзи. Хөй кижилиг садыг он бирги беш чылдың баштайгызында алган социалистиг хүлээлгелериниң негелделерин чаңгыс кижи дег демниг күүседип турар. Эрткен он бир айларының планныг онаалдазы чедиишкинниг күүсеттинген, үүрмектеп садар бараан садылгазы 103 хуу боттанган болгаш пландан ажыр миллион рубльдиң бараанны саттынган. Хожудап турар магазин, бригада чок. Хандырылганың бедик культуразын чедип алган коллективтер эвээш эвес, садыгның мурнакчыларының мурнуку одуруун чогум-на олар баштап келгеннер. Чижээ, эрткен он бир айларының түңнели-биле Л. П. Албычакова, А. И. Бойкина эргелекчилээр № 41, 55, З. Ч. Монгуштуң удурткан № 47 магазиннер социалистиг чарышка тиилекчи болган.

Коллективте социалистиг чарышта садыгның ажылдакчыларының 95 хуузу киржип турар. Садыгның дирекциязы, каттышкан профэвилел комитеди, комсомол организациязы коллективте чарышты шын организастап, ооң дээштиин чедип алырынче улуг кичээнгейни угландырып келген болгаш боттуг хемчеглерни ап турар. Магазин, бригада бүрүзү социалистиг хүлээлгелерлиг, ажылдакчы бүрүзү хууда планныг. Социалистиг чарышты ай, квартал санында түңнеп турар. Ол ажылдакчы бүрүзүнүң хамаарышкан участогунга харыысалгазын бедиткен. Мурнакчыларның саны көвүдээн. Коллективтен 180 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты чедип алган, 120 ажылдакчы ол атты дээш туржуп турар. Он бир бригада коммунистиг күш-ажылдың коллективи аттың тэлептиг эдилекчилери. Садыгның мурнакчы магазиннери комсомолчу-аныяктарның «Детский мир» магазини, № 55 магазин коммунистиг күш-ажылдың коллективи ат дээш күш-ажылчы элчегде туржуп турар.

Садыгның коллективиниң хөй кезии аныяктар. Ынчангаш оларның профессионал билиин бедидер, дагдыныкчыларның ажылын чогуур негелдеге тургузар айтырыгны профэвилелдиң каттышкан комитеди улуг кичээнгейде алган. Ажыл дуржулгазы солчур сорулга-биле садыг шугумунуң хоочуннары-биле ужуражылга кежээлерин, күш-ажылчы алдарның ужуражылгаларын эрттирери чанчыл апарган. Дагдыныкчылар слёттарын доктаамал организастап келдивис. Ындыг кежээлер, ужуражылгалар мурнакчы дуржулга нептередириниң чугула хевири апарган. Аныяк садыгжыларның, товароведтерниң профессионал мергежилин бедидериниң конкурстарын золчеглеп организастаан. Үшкү зэлдегниң түңнели-биле «Детский мир» магазинниң садыгжызы Н. Декабрь «Мергежилдиң тергиини» атты чедип алган. Бо чылдың эрткен үезинде он беш аныяк садыгжы янзы-бүрү конкурстарга киржип, «Эки садыгжы» атка тэлептиг болган.

Тус-тус коллективтерниң, мурнакчыларның ажылының дуржулгазын нептередир айтырыг бисте багай эвес тургустунган. Бо хүннерде № 5 магазинниң коллективиниң ажылының дуржулгазын нептередип, өөренир ажыл чорудуп турар. Ындыг болза-даа мурнакчы дуржулганы нептередип турарында четпестер садыгда бар.

Ажылдакчылар ортузунда социалистиг чарышты мынчаар организастааны кескү түңнелдерге чедирген дээрзин садыгның бөгүнгү ажылындан көстүп турар. Бо чылдың эрткен айларында Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунуң садыг шугумунуң магазиннериниң аразында калбарган социалистиг чарышка чаңгыс эвес удаа тиилекчи болуп келгенивис—ооң база бир херечизи.

Т. АДЫГ,
Кызыл үлетпүр садыында профэвилелдиң каттышкан комитединиң даргазы.

КУРЛАВЫРЛАРНЫ ДОЛУ АЖЫГЛААР

Бо ажыл-агый чылың бистиң совхозувустуң ажыл-ишчилери кескү түңнелдер-биле доозуп турар. Ону ылангыя мал ажыл-агыйындан көргүзүп болур. Совхоз күрүнеге эът, сүт, дүк садарының чыл планын бо чылдың октябрь 1-де-ле күүсеткенин СЭКП обкомунга, республиканың Министрлер Чөвүлелинге рапорттаан турган. Бо чылдың тос айларында мал продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле социалистиг чарышка чедиишкиннерни дээш бистиң совхозка СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун болгаш акша шаңналын тывысканы таварылга эвес.

Чедип алган чедиишкиннерге оожургавайн, оон-даа хөйнү кылырынче чүткүл бистиң ажыл-агыйның бир чугула сорулгазы болуп турар. Декабрь 1-де байдал-биле алырга, сүт садарын —115,3 хуу, эътти—114,6 хуу, дүктү—109,8 хуу күүсеткен. Совхозтуң ажыл-ишчилери чыл төнчүзүнге чедир күрүнеге сүттү немей садарын уламчылап турар. Бо бүгүге мурнакчыларның салыышкыны улуг. Хойжулар Ш. Шажа, С. Одумачи, Э. Балдан, саанчылар Р. Онегина, Н. Русских, И. Черепанова, Л. Бахарева, инек кадарчылары П. Бочкарева, В. Горилова, С. Толзат олар болгаш өскелер-даа социалистиг чарыштың мурнуку одуруктарында чоруп, ажылчын үлегерин көргүскен.

Совхозтуң ажыл-ишчилери сиген, силос, сенаж, витаминниг сиген далганын эвээш эвести белеткеп ап, курлавырда тургускан. Бар арга-курлавырларны санап көргенде, чыл төнчүзүнге чедир 20 тонна эътти, 150 тонна сүттү немей садарын, малдың чүзүн аайы-биле баш санын өстүрерин хүлээнген бис. Социалистиг чарышты улам дээштиг калбартып, кышкы үеде мал чемин, техниканы чөп ажыглап тургаш, кыштаглаашкынны хүр-чаагай эрттирер, келир часкы хову ажылдарынга үлегерлиг белеткенир сорулга салдынган.

Кыштаглаашкынны чедиишкинниг эрттиреринге совхозта профэвилел организациязының, профэвилел активчилериниң идепкейин бедидеринче, ында партия организациязы, совхозтуң дирекциязы, специалистери-биле бир демниг ажылды уламчылаарынче кол кичээнгей угланган.

С. СУВАКПИТ,
Кал-Хем районнуң СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозунуң саанчызы.

ИНИЦИАТИВАДАН КОЛ ХАМААРЖЫР

Профэвилелдерге хамыктың мурнунда ажылчы чоннарның эргелерин болгаш эрге-ажыын камгалаар, амыдырал-чуртталга, социал талазы-биле айтырыгларны идепкейлии-биле холга адыр ужурлуг. Оларның хүлээлгезин болза бүдүрүлгени хөгжүдеринче сагыш салыры болур дээрзин эш Л. И. Брежнев онзалап чугаалаан.

Бистиң районда школаларның профэвилел месткомнары ол айтыышкыннарны удуртулга болдургаш, школаларның дирекциялары, ында партия организациялары-биле ажылды сырый холбаалыг чорудуп турар. Районнуң школаларының, школа назы четпээн уруглар албан черлериниң материалдыг баазазын быжыглаар талазы-биле хемчеглерни боттандырып келген. Профэвилелиниң 16 месткомнарында 540 профэвилел кежигүннери бактаап турар. Ол—улуг күш. Башкылар коллективи бүрүзүнге таарымчалыг байдалды тургузарынче оларның ажылы угланган.

1980-81 өөредилге чылының түңнелдери-биле алырга, районда өөреникчилерниң өөредилгези 98,2 хуу болган. Бисте бир четпес чүве өөреникчилерниң класска катап өөренир чоруу. Кадрларның ажылдан үнер-кирериниң хөй болуп турар. Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары, корум-чурум үрээр чорук-биле демисел база чугула айтырыг.

Үстүнде чугаалаанывыс айтырыгларны шиитпирлээринге профэвилел месткомнарының идепкейин бедидер талазы-биле организастыг ажылды сөөлгү чылдарда чоруткан. Амгы үеде оларның элээн хөйү боттарының ажылын чогаадыкчы чорук, бедик харыысалга-биле чорудуп турар апарган. Башкыларның идей-теоретиктиг деңнелин, мергежилин бедидипшаан, чедип алган билиглерин практика кырынга чогаадыкчы аай-биле ажыглаар турарын чедип ап турар. Башкыларның хөй кезии лекторлар, агитаторлар, пропагандистер болуп, чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле кижизидилге ажылынга үлүүн киирип келген. Өөредилге-кижизидилге ажылынга эки түңнелдерни чыл бүрүде чедип ап турар башкылар бисте хөй. О-Шынаа ортумак школазында интернат эргелекчизи К. Ималдай, Берт-Даг ортумак школазында математика башкызы С. Оюн, № 4 ясли-садтың кижизидикчизи Ч. Монгуш, Шуурмакта ясли-садик эргелекчизи М. В. Кириловская, Кызыл-Чыраа ортумак школазының башкызы З. Н. Матпарги, Самагалдай ортумак школазының башкызы М. Машпаадай олар болгаш өскелерге-даа чоргаарланыр бис.

Амгы үеде профэвилел организациялары башкылар коллективтериниң ортузунга социалистиг чарышты дээштиг организастаарынче, ону хөйге кескү болдурарынче түңнелдерин деңнештирип көөрүнче улуг кичээнгейни салып турар. Моон-биле кады кижилер дугайында сагыш салыышкын — профэвилел организацияларының бир кол сагыш салыр чүүлү. Бисте чырыдылышкын ажылдакчыларының хөй кезии херээженнер болганда, чурттуң профэвилел организацияларының мурнакчы дуржулгазын өөренип, ону нептередирин база оралдажып турар бис.

Чижээ, Самагалдай ортумак школазында профэвилел месткому хөй-ниити организациялары-биле кады коллективке социологтуг шинчилел кылыры-биле анкетаны чоруткан. Оон сорулгазы херээженнерниң хостуг үелери-биле башкылаар ажылының шынарын бедидериниң аразында харылзааны тодарадып көөрү. Оон түңнелинде чамдык организастыг хемчеглерни ап чоруткан. Ылангыя райпо-биле дугурушкаш, байырлалдарда башкыларга чагыглар столдарын организастап, коллективке херээженнерниң өг-бүлелериниң эр ээлерин тускай чыып, бажын ажылын деңге кылыры чижектиг айтырыгларже оларның кичээнгейин угландырган. Ол ышкаш месткомнуң талазындан башкыларның уругларын оларның чурттап турар черлеринден ырак эвесте уруглар садынга тургузарынга, өске-даа чүүлдерге дузаны чедирип турар.

А. ЛОПСАН,
Тес-Хемниң Самагалдай ортумак школазының директору.

Профэвилел съездизиниң делегады

ДАРГАННЫҢ УРУУ—МАСТЕР

Ооң ачазын чон болганчокла «дарган» дээр чораан. Демир-оол дарган шынап-ла Ак. Алаш. Хемчик уну ынчаар шыырак дээн ус, шевер кижилерниң бирээзи. Оон кылып каан демир суугуларын, илбектерин, тыва шоочаларын Хөвделенниң, Деп-Терезинниң, Шекпээрниң малчыннарының аалдарынга бо-ла көрүп болур. Демир-оол Чындынмаевич «Тыва даг-дүгү» комбинаттың септелге механиктиг цегинге дарганнап ажылдап турган.

Демир-оол дарганның уруглары шупту сес кижи. Оларның бирээзи Чечекмаа 1969 чылда Ак-Довурак ортумак школазын дооскан соонда Красноярскиниң автоорук техникумунга өөренип кирген, оон чедип алган тускай мергежили — орук мастери. Чечекмаа келир чылдың апрельде Ак-Довурактың орук септелге-тудуг эргелелинге (ынчан участок турган) ажылдап эгелээниниң 10 чыл оюн демдеглээр.

Кыжын. Декабрь төнчүзүнде, эртенгиниң 8 шакта безин даштын караңгы турар. Чечекмааның ажылдап турары орук тудуг эргелелиниң конторазынга чедип келиримге мээң эрги таныштарым С. Сарыглар, Төгермаа Угбай, Чамдан-оол Даваа баштаан ажылчыннар орукче үнер машина манаан олурлар. Дүүн Көп-Кежигге хүнзээннер. Бөгүн Эдегей үнер. Матолиниң машиназы үрелген, ам Каң-оолдуң автобузун манап орарлары бо. Ады-ла орук ажылчыннары боордан башка, ылангыя чайгы үеде аралаштыр шлактан бажын кудуп, ону малгаштап, чугайлап, тудугжулар кылдыр база ажылдаар турар улус. Оларның ажылын хуваап кынаар, нарядын тургузар дээш черле хүнүн-не углап-баштаар кижи орук мастери Чечекмаа Демир-ооловна Сарыглар. Ажылчыннар-биле чугаалажып орувуста мастер болу чедип келди. Ажыл-агыйның канчаар чоруп турарын сонуургап олура, бо чылын ооң амыдыралында онзагай чүү болганыл деп айтырарымга, ол мынчаар харыылай-дыр:

— Февральда Москвага болур автоорук тудуг ажылчыннарының съездизинге киржир делегат кылдыр соңгуттум. Оон ыңай чоокта чаа ажылдап турар организациям чаа бажың берди. Изиг, соок суглуг, ванналыг шупту чүвези белен, магалыг-ла!

Барып-барып бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы Москвага болур улуг чыышка киржири улуг алдар-дыр. Мастер ындыг эргени чүткүлдүг күш-ажылы, тэлептиг чоруу-биле чедип алган. Баштай болдаарга чиик ышкаш сагындырар, ынчалзажок орук мастериниң ажылы база нарын, харыысалгалыг. Ооң ажылдап турар эргелели Кызыл, Ак-Довурак, Абаза, Кызыл-Мажалык — Аянгаты, Эрги-Барлык—Аксы-Барлык дээш ол-ла бүгү шөйлүп чоруткан оруктарның аразынга аргыжылганы харыылап турар. Мастер Чечекмаа Сарыглар орук ажылчыннарының ажылын херек кырында башкарып, оруктарның улуг, ортумак, үүрмек дээш бүгү септелгезин кылдырып, оларның хүн бүрүде хайгааралын чорудуп турар кижилерниң бирээзи. Кышкы үеде ылангыя хар улугда арттар ажар оруктар аргыжарынга айыылдыг берге апаар. «Бензин орнунга хадын дөорбажы-биле одаан машина мунуп эгелээн мен» деп хөөрээр бир бензовоз чолаачызының кабиназынга эрткен кыжын Абаза ажып чораш бо оруктап аргышкан чоннуң оо дугаары деп адаары артының кырынче үнүп олурувуста оруктуң ийи кыдыын дургаар-ла узун өргеннер бажында кызыл туктар аскылап каан болган. Демги хөөремик чолаачы хөөреп чорда-ла арт кырынга үнүп келгенивисте орукту болганчок-ла дуй хөртүктеп каан тар болган. Ынчангаш чолаачылар оруунуң шиңн чидирбезин, адазында тамыже карап диведин дээш орук ажылчыннарының аскылап каан туктары-дыр деп аңаа тайылбырладым. Ынчан ол артка Ак-Довурактың Передовая суурда турар ажылчыннары орук аштап турган, оларның аразында Чечекмаа база турган чүве.

Орук мастери Чечекмаа Сарыглар амгы үеде тудуг эргелелиниң бешки участогун удуртуп турар. Эрткен он бир айларда бо коллектив капитал септелгеге 127 муң рубльди шиңгээдип алгаш, планын 100 хуу кылдыр күүсеткен. Баш бурунгаар саналышкыннарны ёзугаар алырга участок чыл планын кол көргүзүглер талазы-биле чүгле доолдур эвес, харын ажыр күүседир аргалыг. Дарганның уруу—орук мастери Чечекмаа Демир-ооловна Сарыгларның Москвага болур профэвилел съездизинге күш-ажылчы белээ ол болур.

А. БЕГЗИН-ООЛ,
«Шынның» корр.

АЖЫЛ—КИЖИНИ КААСТААР

Самагалдай суурда хүндүлүг кырганнар хөй. Олар улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге биче эвес үлүүн киирип келген. Ындыгларның бирээзинге Кечил-оол Намашкынович Монгушту хамаарыштырып болур. Чоокта чаа ооң-биле хөөрешкен мен.

— Күш-ажылчы намдарыңарны допчулап көрүңерем — деп, оон диледим. Ол элээн боданып ора:

— 1935 чылда чолаачы курузун Кызылга доостум. Оон Тываның делгемнеринге янзы-бүрү бараанар сөөртүп, дыка үр ажылдадым. Улан-Баторга Тываның элчиниң чолаачызынга үш чыл болдум. Оон Тывага ээп келгеш, билиг бедидери-биле Даг-Алтай областың Ойрот-Турага бухгалтерлер техникумун доостум. Бухгалтерлеп, районнарга саң-хөө килдизин эргелекчилеп ажылдап чораш, пенсиялаан мен.

Шынап-ла К. Монгуш назы дегээнинге чалынмас. Пенсиялаза-даа ажылдаксаазы кээр. Суурда янзы-бүрү организацияларга таңныылдап, кочегарлап ажылдап келген. «Ажыл — кижини каастаар» деп чоннуң мерген сөзүнге кырган тэлептиг. Ол ажылга ынак, хостуг үезин чептүг ажыглап билир. Аныяк-өскенге үлегерлиг.

Амгы үеде амыдырал хандырылга комбинадында кочегарлап, ооң ажылдакчыларынга таарымчалыг байдалды тургузуп турар. Хоочун ажылдакчы бо үениң чаа моторларын билдилиг башкарып, техникага айыыл болдурбазының хемчеглерин баш бурунгаар ап келген.

М. КӨРГЕН-ООЛ.

БЕДИК ШАҢНАЛДАР

ХАНОЙ, декабрь 21. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке Вьетнам Республиканың Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывсыр, Хо Ши Мин орденниң бирги чергези-биле ону шаңнаар дугайында Вьетнам Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң чарлыын бүгү вьетнам солуннар парлаан.

ВКП ТК-ның органы «Нянзан» солуннуң мурнуку чүүлүнде бижээни болза: совет удуртукчуга Вьетнамның шаңналдарын тывысканы болза СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң удуртукчузу, Вьетнамның коммунистериниң болгаш чонунуң шынчы улуг өннүү эш Л. И. Брежневтиң аңы-дуңма ийи партияларның болгаш улустарның улуг найыралын, дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазын болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылгазын быжыглаарынга кайгамчык улуг салыышкынын бедии-биле үнелээниниң демдээ болур. Ол ышкаш вьетнам улустуң Ада-чуртун хостаашкынының болгаш камгалаарының, революстуг херээнге, социализм тургузуушкунунга Л. И. Брежневтиң удуртулгазы-биле СЭКП-ниң, Совет күрүнениң болгаш совет улустуң көргүзүп келген болгаш ам-даа уламчылап турары улуг болгаш үнелиг дузаламчызы дээш бистиң сеткилдиң хапызындан өөрүп четтиргенивистиң илерели болур.

ВЬЕНТЯН, декабрь 21. (СЭТА). ЛУРП ТК-ның Чиңгине секретары, ЛУДР-ниң премьер-министри Кейсон Фомвихан Л. И. Брежневтиң 75 харлаанынга холбаштыр эрттирген хүлээп алыышкынга оңу «Алдын Сылдыс» медаль-биле — республиканың дээди шаңналы-биле шаңнаар дугайында ЛУДР-ниң Президентизиниң Чарлыын номчаан.

Л. И. Брежнев чер кырынга тайбың болгаш айыыл чок чорук, хосталга, хамаарышпас чорук болгаш социал деткимчеге дээш шудургу болгаш туруштуг демиселчи бооп, Лаоста болгаш бүгү делегейде ат-сурал нептерээн деп, Кейсон Фомвихан бодунуң чугаазынга демдеглээн.

Улуг Ленинниң херээнге кызыгаар чок бердинген Л. И. Брежнев марксистиг-ленинчи өөредигниң арыын доктаамал камгалап, бодунуң Төрээн чуртун быжыглаары дээш, социалистиг дем каттыжылгазының, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвии болгаш күчү-шыдалын быжыглаары дээш улуг күжениишкиннерни доктаамал салып турар.

Л. И. Брежневтиң тайбыңны камгалаары дээш салыышкыны кайгамчык улуг. Оон СЭКП-ниң XXVI съездизинге илип үндүргени кижи төрелгетенниң салым-чолу дээш ёзулуг сагыш салыышкын-биле доллунган тайбыңга ынакшылдыг инициативалары бөмбүрзектиң улустарының бүгү-ниити хүлээп көрүүшкүнүн болгаш хүндүткелин чаалап алган.

БОЙДУС БОЛГАШ КИЖИ

КАМГАЛАЛГА АЛГАН

Бистиң чуртувуста аңнындыр девискээрлерин чурумчудуп, үнелиг аң-мењни камгалап өстүрериниче доктаамал кичээнгейни угландырып келген. Черлик аңнар болгаш куштар күрүнениң аңнындыр-тывыш ажыл-агыйының фондузу болганда — ол бүгү чоннуң өнчүзү. Бойдусту камгалаары, оон байлааш хумагалыг ажыглаары, аңнаашкынны болгаш балыкташкынны уламзылалдыг чорудары бистиң кол сорулгаларывыстың бирээзи болуп турар. Бо ажылга хамаарыштыр 1972 чылдың сентябрьда болган ССРЭ-ниң Дээди Совединиң IV сессиязынга «Бойдус камгалалының ажылын экижидер болгаш оону шын ажыглаарының дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Ол-ла чылдың июль айда ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Аңныыр дүрүмүн үрээр чоруктарга удур демиселди күштелдирер дугайында» доктаалды хүлээп алган. Ынчангаш амгы үеде бойдус камгалалы шарып болгаш харысалгалыг айтырыг болуп турар. «Бойдус камгалалының дугайында могаг чок сагыш салыышкынныг болгаш бойдустуң байлааш шын ажыглаарын база күрүнениң кол айтырыы деп санаар» — дээн сөстер бистиң Конституциявыста бижиттинип, чоннуң мурнунда салдынган бедик сорулгаларны тодарадып турар. Долгандыр турар бойдусту камгалаарының талазы-биле чамдык чедиишкиннер турза-даа, чер кырында бар 40 ажыг янзы-бүрү черлик амытаннар чоорту чидип, төнериниң кырынга келген.

Бистиң чуртта черлик амытаннарны болгаш куштарны камгалаары-биле комплекстиг хемчеглерни калбарткан. Оларның бирээзи болза, дүүглүг аңнарның болгаш куштарның мөөңнелип чыглыр черлерин камгалалдыг кылгаш, хайгааралга алган. Чамдык черлерде аң-меңниң баш саны өзүп көвүдезин дээш он чыл хуусаалыг камгалалды тургускан. Камгалалдыг черлерде турлагжаан аңнарның, куштарның өзүп көвүдээринге таарымчалыг болзун дээш комплекстиг биотехниктиг (сан-чиизе ажылы, оът-сиген белеткээри болгаш өске-даа) ажылдарны чорудуп, баш саны өскен аңнарны туткаш, аң чок азы эвээш черлерни оон-биле элбекшидип турар. Республиканың девискээринде камгалалдыг черлерни Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң айтыышкыны-биле чаңгыс азы хөй хевирниң кылдыр тургускан. Хөй хевирниң камгалалдыг черинге—черлик аңнарның болгаш куштарның бүгү хевирлерин аңнаарын хоругдаан. Чаңгыс хевирниң черинге—дүүглүг аңның азы куштуң бир хевиринге аңнаашкынны хоругдаан болур. Ол камгалалдыг черлерниң девискээринге аңнаашкынны түгле аңнындыр-тывыш ажыл-агый эргелелиниң чөпшээрели-биле чорудар. Ындыг черлерниң девискээринге ыяш белеткээр болгаш өске-даа бүдүрүлге ажылдарын тускай чөпшээрел ёзугаар чорудар.

Камгалалдыг черлерде тургустунган чурумну үрээн кижилер административтиг хемчегге азы хоойлу ёзугаар торгаашкынга онаажыр. Араатан аңнарны, куштарны узуткаар, ажыктыг аң-меңниң баш санын көвүдедир хемчеглерни аңнындыр-тывыш ажыл-агый эргелели хыналдага ап, удуртуп турар.

Камгалалдыг черлерде тургустунган чурумнуң негелделерин аңаа чоруттунар биотехниктиг (аңнарга оът-сиген белеткээри, оларның чизе-даңзызын чорудары, араатан аңнар-биле демисел болгаш өске-даа) ажылдарны ында тускайлап бижиглээн егерьлер боттандырып турар.

Амгы үеде бистиң республиканың девискээринде 14 камгалалдыг черлер бар. Ынчаарга түгле «Азас» РСФСР-ниң Аңнындыр-тывыш болгаш камгалалдыг черлериниң кол эргелелинге хамааржып турар. Ынчангаш шупту 15 камгалалдыг черлер бар. Оларның ниити шөлү 871,6 муң гектар.

Бистиң республика черлик аң-мең болгаш куштар-биле Сибирьде база бир байлак черлерниң бирээзи. Амгы үеде Тываның девискээринде 81 хевирниң янзы-бүрү черлик амытаннары бар. Оларның аразында баш саны эвээжээш, камгалал, хайгааралга алдынган ССРЭ-ниң «Кызыл дептеринге» кирип бижиткен хоор аңнар: те, чүнма, аргаб-кошкар, чээрен, ирбиш, манула, кара кундус, даг кастары бар болуп турар. Ынчангаш долгандыр турар бойдусту, оон байлааш камгалап кадагалаары кижи бүрүзүнүң хүлээлгези.

А. САНЧАТ.

Кызыл хоорай.

Кус-даа дүжер, сериидей бээр.
Хүннүң дурту кысказап кээр.
Хамык куштар бөлдүнчү бээр
Кара шаар дег чыглып келир.
Кыштан «сестир» чамдык куштар
Кылыйтпышаан чаныптарлар.
Хөйнүң соонче көрзе-даа чок
Кеге-буга эртып калыр
Чуртун кагбас, соок тогбас
«Чуду-кара» кыштаптар куш.

ШАҢНАТКАН

Калманка-Аксы (Алтай область). «Алтайның янтары» совхозтуң ары ажаакчызы Валентина Павловна Голядкина планнап турганындан беш катап хөй ары чигирин ажаап алган. Өг бүрүзүнүңе 94,3 килограмм ары чигирин бергени ол.

В. П. Голядкина күрүнеге моск дужаар планын база ажыр күүсеткен. Ол 96 килограммның орнунга 176 килограммны дужааган.

Мурнакчы ары ажаакчызы Уаус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинге баар путёвка-биле шаңнаткан.

И. РЫЖИХ.

БЫЗАҢЧЫНЫҢ УЖУРАЛДАРЫ

Салчак Шожалович Шожул Тожуда «Тоора-Хем» совхозтуң хоочун бызаңчызы. Ол аңчы эвес, а бызаңчы кижи.

Ынчалзажок кандыг-даа ат-сураглыг, арга-дуржулгалыг аңчыларның дыңнап-даа, көрүп-даа көрбээни кайгамчык таварылгалар Шожаловичиге ужуражып тургулаан.

Ол диниңнээринге-даа улуг тура чок кижи. 1965 чылда Тожуга диниң хөй болган, ана кара таан-на! Ынчан кижиң улус өттүнүп, сыгыр-боо чүктеп алгаш, Төлбүлче базып үне берген.

Ол бир-ле хүн аърга чарыы шыргай дук шеттерлиг, хүннээрек талазы сөөскеннерлиг чиңге каъттыг ой черге келген. Орай күс турза-даа, хүннүң чылыы аажок, хар шылбыдыннап эрип чыдар. Шеттер иштинде сырбык пзи дээрге, харны саваш-биле таптап каапкан чуве дег, бызырган чуве. Аңчы ол шеттерни ыңай, бээр кезип көрген. Чуве-даа чок болган. Мырыңай шеттерниң тарамыкталы берген кыдыынга келген. Ам-на бир черде сырбык чаарганын. «Сы-ык! Куту-кут-уук!» кылынган. Эр тура дүшкеш, топтап көрген. Оон мурнунда бажы ийи адыраара берген кара-хүрең чодур дыт турган. Дыттың адаккы куу будуунда бир диниң саксая берген олурган. Октуг-боолуг аңчы кижи чүү боор, дытка аяар чоокшулап чеде бергеш, «дырела!» кылган. Сүлде-ле бо, шалырт-шолурт, караш-кораш дизе-ле, чодур дыттың бүгү уну, будуктары шупту сырбыктар апарган. Чоон дыт бүткүр боду-биле шимчеп турган-даа ышкаш.

Ол адып бадырып-ла турган. Ынчап турда, арткан үш сырбык черже дүже халышкаш, ырак эвес ийи дытче үне халышканнар. Өөр аңның когун узуп болбас дээр чаңчыл ёзугаар Шожалович оларны-даа сүрбээн.

Эрес аңчы олчазын санап эгелээн. Дыт дөзүнде он беш улуг диниң чыткан, а дүже халышкаш маңнажып чоруй барган үш диниң-биле кады чаңгыс адыр дытка он сес диниң орган-дыр. Он сес диниң!

Чоокта чаа 1980 чылдың кыжынында Адыр-Кежиг суурнуң улузу кырзалар, күзеннер-ле какпалап ап турар апарган.

Кижиниң бир кежээ суур үстүнде Ак-Сукпактан инек хавырып чоруурга, суг кыдыы чыраалар аразында кокпаланы берген истер чыткан. «Күзен дээр улуг үнелиг аңның изи бо-ла ыйнаан! Тожуда чурттап турар болганымда, мен чоонгаан мен. База-ла аңчы болур ужуражыр мен!» кылдыр боданып, эр чанып кээп-тир.

Келген дораан кожазындан кыш какпазы дилей шаап алгаш, ол-ла истерге чедип келген. Көрүп, черзилеп турарга, ушкан дыт дазылының баары-биле эрткен черн какпа салырынга аажок эптиг кылдыр көзүлген.

Бичии чүве дээрге-ле часты бээр кылдыр, какпа дылын эргектээшке аргажок тымыйтыр ызыртып каан. Какпаның чыдынын өйлеп каскаш, дыл адаанче чүве кирбезин бодап, какпаны хар-биле билдирбес кылдыр хөөп каан.

Дүне Шожалович удуп чадап каан. Какпа чазылган. олча холда кирген деп чүвени аңчы кижиниң сагыжы кайын эндээр ийик. Аңчы сыгыр дан бажында тура халааш, какпазынче чүгүрүп каан. Көрген: какпа чазылган, ынчалза-даа какпа шимчевээн, чыдынында хевээр. Какпада бир-ле аң бар, күзен болбаже бо.

Ол дүне бискан хар чааптан чүве-дир. Какпада шөйбексимээр ак чүве-ле чыдар болган. Эр хыраа харны дүжүр суйбапкаш көөрге, тас көк чүве чыдар болуп-тур. Какпаны чыдынындан хоора сон алгаш, топтап көрген: халагайым, делегейим балык! Балык боорда — даңзалыг мезил! Мурнуу чакпаларын шавыштыр каккан. Дүжүм бе, дүлүм бе?! Шымчыттынган — зарышкылыг. Алгырган — дыңналып турар.

Мезилдиг какпазын товуунуң эдээнде чажыра тудуп алгаш, ол бага-ай, базып чанып келген. Бүзүрээр кижи чок. «Таан-даа, ындыг чүве турбас ыйнаан, мон!» диж ирлери-даа бар. «Чемиш кылдыр какпа кырынга азып каан мезилин кээп дүшкен-дир!» диж ирлер-даа бар.

Кажан мезил эрий бээрге, ону какпадан адырып алгаш, андара-дүндере тудуп, шинчилеп ора, ол элдептиг тывызыкты кижиниң ам-на тып каантып-тыр.

Мезилдиң ооргазында чиңге болгаш чидиг диштер изи бар болган. Ындыг эвес, Тоора-Хем суунда норка көвүдээн чүве болгай. Оон уя-үңгүрүнүң аксы суг иштинде турар болгаш боду сугга чурттап, балык-байлан-биле чемненеринге ынак-даа бол, кургаг черлеп база маңнаар, харындаа кургаг черге кокпа-даа кылып алыр амытан чүве-дир.

Ынчангаш норка чаа туткан олчазын ызырап алгаш, копказы-биле маңнап орда, мезилдиң бажы халайгаш, какпаны чазылдырыпкан. Мезил какпага кактынып чыдып калган, а норка маңнап чоруй барган.

Күзенге салган какпага мезил мындыг янзылыг кактынып-тыр эвесре.

М. ЭРГЕП.

«САЯН КЫЖЫ» ШАҢНАЛ ДЭЭШ

Хаакка маңнаарынга «Саян кыжы» шаңнал дээш республика хемчээлдиг улуг маргылдааны бо чылдың сөөлгү айында чаа чылдың бүдүүзүнде «Тайга» станциязынга эрттирери чаңчыл апарган. Ук маргылдаалар 1974 чылдан тура үзүктел чок эртип келген. Ону республиканың «Спартак» эки тура спорт ниитилелин организастап турар.

«Саян кыжының» өске маргылдаалардан кол-ла ылгалдыг чүвези чүл дээрге, аңаа бир талазында Тываның эң шыырак дээн хаакчылары шупту киржир, а ийи талазында үлетпүр бүдүрүлгелериниң, ортумак, дээди өөредилге черлериниң болгаш школаларның командалары база доктаамал киржип турары.

Ол чорук спорттуң бо хевирин чон ортузунга массалыг болдурарынга улуг идиглиг. «Саян кыжы» шаңнал дээш маргылдааның киржикчилерин дөрт аңгы бөлүкке үскеп. Эң шыырак бирги бөлүкте Таңды, Бий-Хем районнарының спорт ниитилелдериниң, Кызылдың дээди өөредилге черлериниң командалары кирген.

Херээжен хаакчыларның эң шыырак бирги бөлүүнге маргылдааның бир улуг ажыдыышкыны болган. Хаак спортунуң тренерлеринге болгаш спортчуларның боттарынга-даа билдинмес Хову-Аксындап келген аныяк уруг ук маргылдааның бүгү киржикчилерин магадаткан. Ол болза Хову-Аксының шилиндек командазының кежигүнү болуп келген Ирина Афонина болган. Ирина маргылдааның бирги хүнүнде 8 километрни 23 минутада эрткеш, чемпионнаан. А ол хемчээлге республика чемпиону, спорттуң бо хевиринге ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат Бай-Хаактан келген Людмила Адаева тиилекчиге каш секундалар эвес, а барык дөрт хире минутаны ойнаткаш, ийиги черни ээлээн.

Маргылдааның ийиги хүнүнде Ирина Афонина 5 километрге база бирги черни бүзүреддин-биле ээлээн. Ол айыткан хемчээлди 20 минута 04 секундада эрткен. Адаева бо удаада чемпионга 2 минутаны ойнаткаш, ийиги, а оон командада эжи Мира Кама — үшкү черлерни ээлээннер.

Чаа чемпионнуң дугайында каш сөс. Ирина бо чылын Красноярскиниң педагогика институдунуң күш-культура салбырын дооскаш, хуваалда ёзугаар Тывага ажылдаары-биле чедип келген.

Ол институтка өөренип турган, хаакка маңнаарынга Красноярск крайның студентилерниң «Буревестник» эки тура спорт ниитилелиниң кежигүнү болуп, 1980 чылда ол ниитилелдиң край чемпиону деп бедик атты чедип албышаан, ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат апарган. Ирина Афонина амгы үеде Бай-Хаакта уругларның спорт школазының Хову-Аксында салбырының тренери болуп ажылдап, бодунуң бедик арга-дуржулгазын бичии чаштарга күзелдиг-биле дамчыдып берип эгелээни ол. Ынчангаш бистиң республиканың херээжен хаакчыларының шилиндек командазының составынга бедик мергежилдиг хаакчының киргени өөрүнчүг.

Эр улустуң эң шыырак бирги бөлүүнге чемпион ат дээш маргылдаа баштайгы хүн 15 километрге болган. Маңаа Таңдыдан келген Виктор Золотухин бирги черни бүзүреддин-биле ээлээн.

Виктор маргылдааның ийиги хүнүнде 10 километрни 28 минута 20 секундада эрткеш, чемпион адын база катап бадыткаан. Дипамочу Леонид Чуруто тиилекчиге 1 минута четпейн ийиги, биатлонга ССРЭ-ниң спорт мастери Сергей Бабкин—үшкү черлерни ээлээннер.

Ийиги бөлүкке Кызылдың № 1 кедээ профессионал-техниктиг училищезиниң шилиндек командазының хаакчылары бирги черже бүзүреддин-биле үнген. Кызылдың үлетпүр бүдүрүлге коллективтериниң аразынга болган маргылдаага геология-шинчилел экспедициязының спортчулары шылгарааннар. А школачылар аразынга Бай-Хаак школазының өөреникчилери чемпион атты чиңгиби-ле чедип алганнар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: эң шыырак бирги бөлүкке чемпионнаан В. Золотухин (үстүнде), И. Афонина (ортузунда) олар. Ортумак өөредилге черлериниң хаакчыларының 10 километрге чарыжынга эң эки үени көргүскен Олег Дамба (адаанда). Ол № 1 КПТУ-нуң сургуулу; үш кижи киржикчилиг 5 километрниң эстафета маргылдаазының киржикчилери бирги этапче үнүп турары.

Авторнуң фотолары.

ДЕКАБРЬ 25-ТЕН 27-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ДЕКАБРЬ 25-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 —«Камила». Уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 10.10 — Телемедээлер. 10.45 — 14.15 — Чапсар. 14.35 — Украинага Совет эрге-чагырганы чарлааның оюнга. — «Арсеналдың чаңчылы». Документалдыг телефильм. 15.05 — «Объектив». 15.40 — Москваның комсомолунуң ажыл-херектери. 16.10. — Күрүнениң үлегерлиг В. Веревка аттыг алдарлыг украин хорунуң концерти. 16.30 —«Маргылжар клуб». 17.45 — «Ол черинге шиитпирлээр». 3-кү дамчыдылга — «Чон-биле харылзааны быжыглавышаан».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Красногорскунуң хаак оруу» деп хаак спортунга Бүгү-эвилел маргылдаазы. Херээженнерниң 10 км-ге чарыжы. Красногорсктен дамчыдылга. 19.20—«ТТ-ның экранынга эң баштай». «Уран херээжен». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.45—«Кинопанорама». Төнген соонда—Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00—«Шуут боор болур». Кинофильм. 12.10 — Орус уран чүүл. Ыяш чонуп, чазаары болгаш уулзалаары. 12.40 — Төөгү. 7-ги класс. XVI вектиң ийиги чартыында Россия күрүнези. 13.10 — «Билир болгаш кылып бил». Аныяк техниктерге дамчыдылга. 13.55 — Бойдус дугайында. 3-кү класс. Арга иштиниң хөлүнүң чажыды. 14.15 — Константин Паустовский номчувушаан. 15.40 — «Чаагай хүннүң ачызында». Документалдыг телефильм. 16.00—18.00 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Аныяк лениничилер». 18.30— Телемедээлер. 18.45 — «Хоойлу болгаш хүлээлге». 19.15 —Тываның экраннарында. 19.30 — Чарлалдар. 19.35 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

19.45 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.00 —«Кино аян-чоруктарының клуву». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Синдикат-2». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 5-ки, 6-гы сериялар. 23.45—00.50 —Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга уран чүүлдер мастерлериниң концерти.

ДЕКАБРЬ 26-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 —«Барокко» деп камерлиг ансамбль ойнаар. 9.20 — «АБВГД-лээр». «Ада-иелер, силерге». 10.20—«Чедээш». Улус чогаадылгазының телепрограммаларының 4-кү делегей фестивалы: «Мехединци областа час». (Румыния Социалистиг Республика). 10.40 — «Кижи. Чер. Өртемчей». 11.25 — «Спортлотонуң» 52-ги тиражы. 11.35 — Керчь-Феодосияның десант операциязының эгелээнинден бээр 40 чылынга. «Керчиниң чалбыыштыг чылдары» деп документалдыг телефильм. 12.10—«Москвачы херээжен». Тележурнал. 13.30 —«Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 14.15 —«Дириг амытаннар амыдыралы». 15.30 — «Борис Мокроусовтуң аялгалары». Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. 16.45 — «Чылды доозуп тура». Политиктиг хайгааракчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 17.30 — «Бир-ле кижи чурттап чораан». Хөй сериялыг мультфильмниң (Франция) баштайгы көргүзүү. 1-ги серия. 18.00 — 18.15 —Чапсар. 18.15 —«9-ку студия». Дамчыдылганы политиктиг хайгааракчы В. С. Зорин чорудар. 19.15—«Эрмитаж». Меншиковтуң ордузу. 19.45—«Ол-ла Мюнхгаузен-не болгай». Телефильмнерниң Ереванга болган 9-ку Бүгү-эвилел фестивалының шаңналдыг телефильми. 1-ги серия. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35—«Ол-ла Мюнхгаузен-не болгай». Уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 22.30—23.25 — «Даштыкы эстрадазының аялгалары болгаш ритмнери». Төнгенде—телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 —ССРЭ-ниң хол бөмбүүнге чемпионады. Херээженнер. ТТУ — «Уралочка». 14.50 — «Знатоктар истелге кылып тур». 16-гы херек. «Кат-чимис амыдыралындан». Уран-чечен телефильм. 17.20 —«Аялга». Концерт. 17.45 — «Кино көрүкчүнүң эдеринчизи». 18.30—«Музыкалыг киоск» 19.00 —«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 19.45 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.00 — «Өнүктериниң арыннары». 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35 —«Цирк одун кыпсыкан». Ю. Милютинниң ындыг аттыг опереттазын ёзугаар кылган уран-чечен телефильм. 23.00 — Уран чүүлдерниң «Орус кыш» деп фестивалы. Н. Римский-Корсаковтуң «Моцарт болгаш Сальери» деп операзы. ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Улуг театрындан дамчыдар. 00.05—00.30—Хаак спортунга «Красногорсктиниң хаак оруу» деп Бүгү-эвилел маргылдаазы.

ДЕКАБРЬ 27-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Зарядка-же, чыскаалыңар!». 9.00 — РСФСР-ниң улустуң артизи Ф. Лузанов ойнаар (виолончель). 9.20 —«Будильник». 9.50 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!». 10.50 —«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.35 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.15 —[illegible]. 13.15—«Музыкалыг киоск». 13.45— «Василий Суворков болгаш оон бригадазы». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Коммунистер» деп бөлүк дамчыдылгадан. 14.15 — «Анаа эвес концерт». ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Образцовтуң удуртулгазы-биле Күрүнениң үлегерлиг Төп ойнаарактар театрының фильм-шиизи. 15.50 —«Кино аян-чоруктарының клуву». 16.50 — «Бир-ле кижи чурттап чораан». Хөй сериялыг мультфильм. (Франция). 2-ги, 3-кү сериялар. 17.45 — «Делегей панорамазы». 18.30—18.45 —Чапсар. 18.45—Хаак спортунга Бүгү-эвилелдиң «Красногорсктиниң хаак оруу» деп маргылдаазы. Херээженнер. 5 км. 19.00—«Сагыш-сеткилдиң ханызындан». Белгородка ужуражыышкыннар. Күрүне шаңналының лауреады, РСФСР-ниң улустуң артизи В. М. Леонтьева дамчыдылганы кылыр. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35 — Футбол дугайында дончулал. 22.05 — 23.15 — «Күзел кажан бүткенде». Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Улуг театрының ыраажызы РСФСР-ниң улустуң артизи Е. Райковтуң чогаадыкчы ажылының дугайында. Төнгенде —телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — Уругларга фильм. «Боба биле чаан». 15.30—Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга совет телевидениениң 50 чылынга холбаштыр концерт. 18.30 — А. Анчаров. «Хүн бурузунде». Хөй сериялыг телефильм. 4-кү эге — «Апрель 7, среда». 19.45 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.00—«Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Дедирбейни томаартканы». Уран-чечен фильм. 23.00 — Азербайджан шүлүкчү Низами Гянджевиниң төрүттүнгенинден бээр 840 чыл болганынга. Эвилелдер бажыңының Колонналыг залындан дамчыдылга. 00.30 —01.10—Хаак спортунга «Красногорсктиниң хаак оруу» деп Бүгү-эвилел маргылдаазы. Херээженнер 5 км.

Агаар

Республикага хар чагбас. Хаттың дүргени секундада 2—7 метр. Агаарның температуразы дүне 36—41, хүндүс 25—30.

Кызылга хар чагбас. Агаарның температуразы дүне 39—41, хүндүс 28—30 градус соок.

(Солуннуң дараазында номери декабрь 25-те үнер.)

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кино

ДЕКАБРЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кымга-даа деңнелге чок Сара» 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дюймовочка» 9.30, «Тоолдар улажып-ла турган» 10.40, «Бронтозавр» 15.00, «Херектээн болгаш болчукчулар» 16.40, 18.30, 20.20 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Мээң акымның дуңмазы эки» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шил чинчилер» 13.40, «Орайтаан болчаг» 15.00, 17.00, 19.00 шактарда.

ДЕКАБРЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кымга-даа деңнелге чок Сара» 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бронтозавр» 9.30, 11.10, 15.00, «Школа вальсы» 12.50, 18.30, «Агымга удур» 16.40, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мээң акымның дуңмазы эки» 15.00, 18.40, 20.30 (узаткан), «Чуртта, кижи» 16.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хоорай хүлээп алган» 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

АЯН-ЧОРУКЧЕ ЧАЛАЛГА

Туризмниң болгаш экскурсияларның Тыва область чөвүлелинде дараазында черлерже баар турисчи путёвкалар барып чарлап тур:

— **Москваже:** декабрь 31-ден эгелеп чоруур, 12 хонук хуусаалыг путёвка. Өртээ—140 рубль.

— **Геленджикче:** январь 3-тен эгелээр болгаш 2 кижилиг өг-бүлеге таарыштырган 20 хүннүң путёвказы. Өртээ—212 рубль.

— **Москваже:** январь 11-ден эгелээр, 6 хонук хуусаалыг путёвка. Өртээ—72 рубль.

Бүгү-эвилел маршрудунга туристээр путёвкалар өртээнге 3 катап чемпенириинаң, чурттаар чериниң, экскурсия хандырылгазының өртектери катай кирип турарын Туризм болгаш экскурсиялар талазы-биле Тыва область чөвүлели туристерге дыңнадып турар.

Баар черинге чедир болгаш дедир келириниң хөлезини аңаа кирбес. Ноябрь 15-тен апрель 15-ке чедир турисчи путёвка-биле чорууруңуң өртээ чиигелделиг болур. Ужар чүүл билединге чиигелде ыңай-бээр-даа 30 хуу болур.

АДРЕЗИ: Кызыл, Кочетов кудумчузу, № 1 бажың, № 105 өрээл. Телефон № 2-41-02.

Чагыкчыларга

Республиканың «Тыва обувьбыт» бүдүрүлге каттыжыышкынының идик цеги часкы-чайгы үениң бүгү хевирлиг идиктерин септээр чагыгны хүлээп ап турар. Идик септээр цех бүгү хевирниң идиктерин септээр, оон иштинде херээженнер сапыктарынга болгаш эр кижилерниң кыска хончулуг сапыктарынга тырттар өөктерни база кылып турар.

Чагыгны күүседириниң хуусаазы 5 хонук.

Идик цегиниң турар чери: Кызыл хоорайның Титов кудумчузунуң 17 дугаар бажыңы.

Ажылдаар шактары: эртенгиниң 8-тен 20 шакка чедир, дыштаныр хүнде —8-тен 15 шакка чедир.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2503

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). С—01564.